

पञ्चेश्वर गाउँपालिका वस्तुगत विवरण (Rural Municipality Profile)

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
पञ्चेश्वर, बैतडी
७ नं. प्रदेश, नेपाल

२०७८

शुभकामना मन्त्रव्य

ऐतिहासिक, सांस्कृतिक एंव पर्यटकिय सम्भावना बोकेको पञ्चेश्वर गाउँपालिकाको समग्र वस्तुस्थिति समेटिएको विवरण-पाठ्यचित्र तयार भएकोमा असाध्यै खुसी लागेको छ । गाउँपालिकाको समग्र वस्तु स्थिति भल्कुने ऐनाको रूपमा तयार भएको यस विवरणले गाउँपालिकाको वर्तमान नेतृत्वलाई नीति तथा कार्यक्रम बनाउन मार्गदर्शन हुने विश्वास लिएको छु । भावी योजना तर्जुमा गर्नु अघि गाउँपालिकावासीका इच्छा आकांक्षा के-के छन् । संभावना र चुनौती के के छन तथा प्राथमिकतामा दिनुपर्ने विषय के हो भन्ने जानकारी वोध हुनु पर्दछ प्राथमिकता दिनु पर्दछ । संघीयताको मूल अवधारणा र नेपाल सरकारको मार्ग निर्देशन तथा स्थानिय सरकारको काम, कर्तव्य, अधिकार उपयोग गरी जनतालाई घर दैलोमा राज्य उपस्थित गराउने हाम्रो प्रतिवद्धता रहको छ ।

जनताप्रतिको उत्तरदायित्व, जवाफदेहिता र जिम्मेवारीलाई केन्द्रविन्दुमा राखेर विकास निर्माणका कार्यमा अगाडि बढ्न यस वस्तुस्थिति विवरण कोसेदुंगा सावित हुने मैले विश्वास लिएको छु । नेपालमा योजनावद्ध विकासको इतिहास लामो भए पनि जनताले अनुभूतगरी ढोस गर्ने उपलब्धि महसुस गर्न पाएका छैनन् । केन्द्रबाट लादिएका विकास निर्माणमा जनताले अपनत्व लिन नसक्नु स्वभाविकै हो । समावेसी र समानुपातिक विकास, सामाजिक, सांस्कृतिक, शैक्षिक, स्वास्थ्य लगाएतका क्षेत्रमा गाउँपालिकामा धैरै गर्न बाँकी छ । गाउँपालिका घोषित भए पनि यस गाउँपालिकामा भौतिक पूर्वाधारको भने अभाव रहको छ । सडक सञ्जालले गाउँवस्ती नछुनु, विद्युत सेवा नपुग्नु, जनशक्तिको अभाव, बैकिङ्ड सेवाको अभाव जस्ता थुप्रै समस्या चुनौतीहरुको समाना गर्नुपरेको छ । यस्तो महत्वपूर्ण, गहन, तथ्यपूर्ण एवं गाउँपालिकाको यथार्थ मुहार भल्कुने गरी वस्तुगत विवरण तयार पार्ने स्टार मिडिया नेटवर्क प्रालिलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

गोरख बहादुर चन्द
अध्यक्ष

शुभकामना मन्त्रव्य

समाज र राष्ट्रको समुन्नत विकासको लागि सकारात्मक परिवर्तन आवश्यक पर्दछ । समाजलाई सकारात्मक दिशा तर्फ रूपान्तरणको गर्नको लागि व्यवस्थित, योजनाबद्ध र पुर्वअनुमानयोग्य विकासको खाका कोरिनु पर्दछ । उक्त विकासको खाका कोर्नको लागि सम्बन्धित स्थानीय तहको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, धार्मिक लगायतको सम्पूर्ण वस्तुस्थिति भल्क्ने विवरण तयार गर्नु पर्ने हुन्छ । कुनै पनि स्थानीय तहको उपयुक्त तबरबाट विकास गर्नको लागि योजना, तथ्यांक र सम्बन्धित व्यक्तिहरूको समन्वयको ठूलो महत्व रहने गर्दछ । जब सम्म उपयुक्त र व्यवस्थित योजना बन्न सक्दैन तब सम्म कुनै पनि विकासले फड्को मार्न सक्दैन । यही कुरालाई मध्यनजर गरि पञ्चेश्वर गाउँपालिकाले श्री संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयको ढाँचा र कार्यादेश अनुरूप गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण तयार गर्ने कार्यलाई अगाडि बढाईएको हो ।

गाउँपालिकाको सन्तुलित विकासका लागि सिमित आन्तरिक स्रोत, न्यून पुँजीगत अनुदान तथा कमजोर संस्थागत क्षमताको परिधि भित्र रही भौतिक पूर्वाधार, जनशक्तिको क्षमता विकास तथा पर्यटन पूर्वाधारमा लगानी गरेर यस गाउँपालिकालाई अझै सम्बृद्ध, सम्मुन्नत, आकर्षणको केन्द्र बिन्दु बनाउनमा सम्पूर्ण पक्षको सहयोग र समन्वय आवश्यक पर्दछ । गाउँपालिकाको योजना निर्माण र विकासका लागि आधारभूत तथ्यांक प्रस्तुत गर्ने आशा र विश्वासका साथ यस गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण २०७४ तयार पारिएको छ । यसले थप सबल, सक्षम र दिगो विकासको आधार तयार गरेको छ ।

अन्त्यमा यो वस्तुगत विवरण यस गाउँपालिकाको विकासका लागि कोशेदुङ्गा सावित हुने विश्वास लिएको छु । यस कार्यमा सहयोग गर्ने सम्पूर्ण राजनैतिक दल, विषयगत कार्यालय, विकास साझेदार संघ संस्थाहरु लगायतले खेल्नु भएको भूमिका प्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्न चाहन्छु ।

विना भट्ट
उपाध्यक्ष

विषय सूची

१. विषय प्रवेश :	1
२. बैतडी जिल्लाको परिचय	2
३. पञ्चेश्वर गाउँपालिकाको परिचय	4
४. भौगोलिक बनावट	5
५. वस्तुगत विवरणको परिचय, उद्देश्य र फाइदा :	5
(क) परिचय :	5
(ख) उद्देश्य :	6
(ग) फाइदा :	6
६. स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण :	7
क. नागपञ्चमी	8
ख. रक्षाबन्धन तथा जनै पूर्णिमा.....	8
ग. हरितालिका तीज	9
घ. गौरा पर्व.....	9
ङ) दशैं	11
च. तिहार	12
छ. माघेसंक्रान्ती	12
ज. शिवरात्री	12
झ. चैते दशै	12
ञ. होली पूर्णिमा	13
७. पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण (धार्मिक / ऐतिहासिक / पुरातात्त्विक) :	13
८. वर्तमान भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण	14
९. सिंचित क्षेत्रफलको विवरण.....	15
१०. वन क्षेत्र/नरसरी सम्बन्धी विवरण	16
११. सरकारी/सार्वजनिक जग्गाहरूको विवरण	16
१२. जनसंख्या विवरणको अवस्था	16

१३. वडा अनुसार घरधुरी तथा जनसंख्याको विवरण	17
१४. उमेर तथा लिंगका आधारमा जनसंख्याको विवरण	18
१५. आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्याको अवस्था.....	19
१६. मातृभाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण	19
१७. धर्मको आधारमा जनसंख्याको विवरण	19
१८. जातियताको आधारमा जनसंख्याको विवरण	21
१९. लिंग र उमेरका आधारमा घरमुलीको विवरण	21
२०. १० वर्ष र सो भन्दा माथिका महिला पुरुषहरुको पहिलो पटक विवाह गरेको उमेरको आधारमा जनसंख्या	22
२१. अपांगताको आधारमा जनसंख्या	22
२२. अपांगता परिचयपत्र लिएका बालबालिकाको विवरण.....	22
२३. छाना तथा घरको प्रकारको आधारमा घरधुरी संख्या	23
२४. स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको बसोबासको अवस्था	24
२५. खानेपानीको श्रोतको आधारमा घरपरिवार सम्बन्धी विवरण.....	24
२६. इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरपरिवार विवरण.....	25
२७. बत्ती प्रयोगको आधारमा घरपरिवार विवरण	25
२८. उपलब्ध सेवा सुविधाको आधारमा घरपरिवार विवरण	26
२९. शौचालय प्रयोगको आधारमा घरपरिवार विवरण	26
३०. बसाई सराई सम्बन्धी विवरण.....	27
३१. खाद्यान्न आत्मनिर्भरताको अवस्था	27
३२. स्वामित्वको प्रकारको आधारमा महिला घरमुली सम्बन्धी विवरण.....	28
३३. भूस्वामित्व सम्बन्धी विवरण	28
३४. परिवारको स्वामित्वमा रहेको जग्गा जमिन सम्बन्धि विवरण.....	29
३५. आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ को पञ्जिकरणको विवरण	29
३६. आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा भएको नागरिकता तथा अन्य सिफारिसहरुको विवरण	30
३७. जेष्ठ नागरिक तथा एकल महिलाहरुको विवरण (आ.व. २०७२/०७३).....	30
३८. वडा अनुसार सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउने व्यक्तिहरुको विवरण	31
३९. शैक्षिक संस्थाहरुको विवरण.....	31
४०. विश्वविद्यालय तथा कलेजहरु.....	32

४१. ५ वर्ष र सो भन्दा माथिकाको साक्षरताको आधारमा जनसंख्या विवरण	32
४२. विद्यालयमा अध्ययन गरिरहेको छात्रछात्राहरुको विवरण (संख्या).....	33
४३. विद्यालयमा भर्ना नभएका विद्यालय छाडेका बालबालिकाहरुको विवरण.....	35
४४. कुल साक्षरता दरमा महिलाहरुको हिस्सा	35
४५. बडा अनुसार साक्षरता प्रतिशत.....	35
४६. विद्यालयहरुमा शैचालयको विवरण	37
४७. तहगत शिक्षक विवरण	37
४८. शिक्षक तथा कक्षा कोठाको पर्याप्ता.....	42
४९. विद्यमान स्वास्थ्य सेवाहरु	43
५०. खोप सेवाको विवरण.....	45
५१. खोप सेवा छोडने बालबालिकाको अवस्था	45
५२. विगत ३ वर्षहरुको पोषणको अवस्था	45
५३. कुपोषणको अवस्था	46
५४. दिर्घ रोगको कारणले मृत्यु भएका बालबच्चा सम्बन्धी विवरण	46
५५. लिंग अनुसार बाल विवाह सम्बन्धी विवरण (१८ वर्ष मुनीका).....	46
५६. कामदारको रूपमा घर/परिवारबाट घर बाहिर गएका बालबालिहरुको विवरण	47
५७. श्रमिक बालबालिकाको प्रकार	47
५८. बालबालिकाहरुको हत्या अपहरण सम्बन्धी विवरण	47
५९. स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचकांकहरु	48
६०. बालक्लबहरुको विवरण	48
६१. बडागत बालक्लबहरुको विवरण	48
६२. बालक्लब तथा बाल समुहले प्रतिनिधित्व गरेका संघ सम्पादको विवरण	49
६३. DCWB मा दर्ता भई गाउँपालिका अन्तर्गत रहेका बालक्लबहरुको संख्या	49
६४. जन्मदर्ता भएका बालबालिकाको संख्या	49
६४. परिवार विहिन बालबालिकाको अवस्था.....	50
६५. महिला हिंसा सम्बन्धी विवरण.....	50
६६. बातावरण तथा सरसफाई	51
६७. फोहरमैला व्यवस्थापन	51

६८. सेवा प्रवाह विवरण.....	51
६९. हुलाक सेवा केन्द्र	51
७०. गाउँपालिकाको हालका भवन	52
७१. वसपार्क वा बस स्टेशन.....	52
७२. सिचाईको श्रोत	52
७३. तालतलैया र प्राकृतिक पोखरीको नाम	52
७४. गाउँपालिकाको टाढाको वस्तीबाट सम्बन्धित गाउँपालिकाको केन्द्र पुग्नलाग्ने अनुमानित समस्या	53
७५. बैंक तथा वित्तिय सस्था.....	53
७६. खुला क्षेत्र	53
७७. अचल सम्पत्ति विवरण	54
७८. धार्मिक स्थलहरुको नाम	54
७९. सडक सञ्चालको विद्यमान अवस्था	54
८०. निर्माणाधिन गाउँ स्तरिय सडकहरु.....	55
८१. गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रुट परमिट लिएर सञ्चालन भएका सवारी साधनहरुको विवरण.....	55
८२. गाउँक्षेत्रमा चल्ने सवारी साधनहरुको विवरण	55
८३. विद्यमान सतह ढलको अवस्था	56
८४. सार्वजनिक शौचालय सम्बन्धी विवरण	56
८५. प्रकोपबाट भएको क्षति सम्बन्धी विवरण	56
८६. विपद व्यवस्थापन पूर्व तयारी सम्बन्धी विवरण.....	57
८७. शहरी विद्युतीकरण	57
८८. दुर संचार सम्बन्धी विवरण	58
८९. भोलुड्गे पुल / पुलसेवा सम्बन्धी विवरण	58
९०. व्यापारिक केन्द्रहरुको विवरण	58
९१. सामुदायिक भवनहरुको विवरण	59
९२. सार्वजनिक पाटीपौवा र चौतारा सम्बन्धी विवरण.....	59
९३. खेल मैदान सम्बन्धी विवरण.....	59
९४. पार्क, वनस्पती, तथा उद्यान सम्बन्धी विवरण.....	60
९५. गाउँपालिका कार्यालयदेखि प्रत्येक वडाकेन्द्रसम्मको दुरी.....	60

९६. राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैरसरकारी संघसंस्थाको विवरण वर बार्षिक बजेट	60
९७. गाउँ/नगर क्षेत्रभित्र गठन भएका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण	61
९८. वडा नागरिक मञ्च तथा नागरिक सचेतना केन्द्र सम्बन्धी विवरण.....	61
९९. जनचेतनामूलक तालिम प्राप्त गरेको जनसंख्या विवरण	62
१००. मुख्य पेशा सम्बन्धी विवरण	62
१०१. औसत मासिक परिवारिक आमदानी विवरण	62
१०२. औसत मासिक पारिवारिक बचत विवरण	63
१०३. विप्रेषणको विवरण	63
१०४. वडा अनुसार विपन्नता स्तरीकरण	63
१०५. विद्युत/सौर्य उर्जा आयोजनाहरुको स्थिति	64
१०६. वार्षिक कृषि उत्पादन सम्बन्धी विवरण	64
१. प्राकृतिक स्रोत साधन	64
२. कृषिजन्य वस्तुहरु :-	65
३. पशुजन्य वस्तुहरु :-	65
१०७. गाउँ नगरबाट बाहिर निकासी हुने वस्तुहरुको विवरण	66
१०८. जग्गाको किसिम अनुसारको विवरण - विघा/रोपनी	66
१०९. औद्योगिक तथा व्यापार, व्यवसाय (निर्माण व्यवसायी समेत) सम्बन्धी विवरण	66
११०. विगत ५ आर्थिक वर्षको आयव्यवको विवरण	67
१११. गाउँपालिकाले सञ्चालन गरेका प्रमुख कार्यक्रम तथा योजनाहरु	67
११२. गाउँपालिकाको संगठनात्मक ढाँचा	68
११३. गाउँपालिकाको कार्यालयमा हाल कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण	69
११४. सरकारी कार्यलयहरुको नाम, टेलिफोन विवरण	69
११५. स्थानीय राजनीतिक दलहरु	69
११६. गाउँपालिसँग साझेदारी गरेका संघ संस्थाहरु	70
११७. गाउँपालिकाको भणिनी सम्बन्ध रहेका संस्था	70
११८. गाउँपालिकाका प्रमुख, उप प्रमुख तथा अन्य जनप्रतिनिधीहरु	70
११९. विगत ३ वर्षको MCPM को स्तर	72
१२०. विमानस्थलको विवरण	72

१२१. शवदाह पशु वधशालाको विवरण	72
१२२. विशेष व्यावसायिक खेती र उउत्पादन हुने मुख्य कृषि वाली	73
१२३. गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेको होटलहरुको विवरण	73
१२४. वेरोजगारको तथ्यांक	73
१२५. सुरक्षा ईकाईहरु	73
१२६ . सहकारी सस्थाहरुको विवरण	74
१२७. . एफ.एम. रेडियो स्टेशन	74
१२८. व्यापारिक फर्महरुको विवरण	74
१२९. सामुदायिक मेलमिलाप सम्बन्धी समिति गठन र क्रियाकलाप	74
१३०. प्राकृतिक श्रोत (खानी, खनिज)	75
१३१. पशुपंक्षी / वन्यजन्तुको विवरण	75
१३२. सुकुम्बासीको तथ्यांक	75
१३३. अल्पसंख्याक / सिमान्तीकृत वर्गको संख्या	75
१३४. भाडामा वस्नेहरुको विवरण	76
१३५. गाउँपालिकाभित्र रहेको विशेष, संरक्षित , स्वायत्व क्षेत्रको विवरण	76
१३६. गाउँपालिका आफैले बनाएको नियहरुको विवरण	76
१३७. गाउँपालिकामा देखिएका कमजोर पक्षहरु	76
१३८. गाउँपालिकामा देखिएका अवसर.....	77
१३९. गाउँपालिकामा रहेका चुनौतीहरु.....	78
१४०. गाउँपालिकाका विकास सम्भावनाहरु	79
१४१. गाउँपालिकाका विकास सम्भावनाहरु	79
१४२. गाउँपालिकाको नक्सा	79
१४३. नेपालको परिचय.....	80
१४४. नेपालको प्राकृतिक स्वरूप :	80
१४५. नेपालका नदी र जलस्रोत :	81
१४६. नेपालको राजनीतिक वर्गीकरण	81

१. विषय प्रवेश :

नेपाल वहुजातीय, बहुभाषिक, वहुसांस्कृतिक, बहुधार्मिक वा धर्म निरपेक्ष र गणतन्त्रात्मक राज्य राष्ट्रका रूपमा विकसित भैरहेको एक अल्पविकसित देश हो । यहाँका जनताको सबल र सुदृढ राष्ट्रिय एकताले नै नेपालको देशभक्तिपन, लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यता, पर्यावरणीय र मानवीय सम्पदाको रक्षा र प्रवर्द्धन हुँदै आएको छ । वास्तवमा सामाजिक, आर्थिक, साँस्कृतिक, धार्मिक र राजनीतिक संस्कार सकारात्मक दिशातर्फ रूपान्तरण भैरहँदा नै अपेक्षित लाभ र उपलब्धिहरु बढ्दि हुन्छन् र नकारात्मक प्रवृत्तिहरु क्रमशः घट्दै जान्छन् । सामन्तवादबाट पूर्ण मुक्त हुन नसकेको वर्तमान नेपाली समाजमा लामो समयसम्म बञ्चितीकरण र वहिष्करणमा परेका सीमान्तकृत, उपेक्षित र पिछडिएका गरिब वर्ग र परिवारका प्रत्येक सदस्यले अनुकूलित वातावरणमा उपयुक्त शिक्षा, दीक्षा र रोजगारी आर्जन गरी व्यक्तित्व विकास गर्ने समान अवसर राज्यबाट पाउन अत्यावश्यक छ । राज्यले यस्तो किसिमको राष्ट्रिय परिवेश सिर्जना गरेमा मात्र अधिकाधिक नेपाली नागरिकहरुले दक्षता र क्षमता हासिल गर्दै मुलुकलाई द्रुत गतिमा समृद्धितर्फ अग्रसर गराउन सक्रिय र सक्षम हुनेछन् ।

अमेरिकाका अब्राहम लिंकन, रुसका भि.आई. लेनिन, चीनका डा.सनयातसेन, माओत्सेतुङ्ग र देङ्ग सियाओ पेङ्ग, भारतका महात्मागान्धी, जे.एल.नेहरु, इन्दिरा गान्धी आदिले आ-आफ्नो देशको भविष्यका बारेमा जे जस्तो परिकल्पना साथ जुन दूरदृष्टिकोण बनाए, तदनुसार नै व्यावहारिक किसिमका विकासका कार्यक्रमहरु अघि बढाए । त्यसबाट नै आज ती देशहरु समृद्धिको उचाइउकिलरहेका छन् । हाम्रो देशमा पनि वि.पि.कोइराला, पुष्पलाल श्रेष्ठ, मदन भण्डारी जस्ता राजनेताले परिकल्पनायुक्त दूरदृष्टिकोण अघि सारेका थिए । त्यो दृष्टिकोण महत्त्वपूर्ण भएर पनि त्यसलाई व्यवहारमा लागु गर्ने अवसर उनीहरुले पाएनन् भने अरुबाट त्यो काम हुन सकेको छैन । तर पनि नेपालमा राष्ट्रिय सहमतिको कार्यदिशा अवलम्बन गर्दै नयाँ राजनीतिक व्यवस्था स्थापना गर्ने जमर्को सुस्त गतिमा भैरहेकोमा कहिलेकाही गतिरोध पनि उत्पन्न हुने गर्दछ ।

शान्ति प्रकृयालाई पूर्णतामा पुऱ्याउने, राज्यको पुनर्संरचना गरी शासकीय स्वरूप सहित संघीय शासन प्रणाली स्थापना गर्ने, गणतन्त्रलाई दिगो ढङ्गले संस्थागत गर्दै जनपक्षीय नयाँ संविधान बनाउने र आर्थिक सामाजिक विकासलाई योजनावद्व वैज्ञानिक र समन्यायोचित ढङ्गले प्रगतिपथमा अघि बढाउने जस्ता अत्यन्तै महत्त्वपूर्ण काम कारवाहीहरुको जिम्मेवारी पाउने संस्था र व्यक्तिहरुले ती काम कारवाहीहरुलाई अहिले अलपत्र पारिरहेका छन् । यस्तो परिस्थितिमा ग्रामीण क्षेत्रमा वस्ने जनता धेरै उत्साहित नहुनु स्वाभाविकै हो ।

नेपालको ग्रामीण विकासमा “आफ्नो गाउँ आफै बनाओ”, ‘गाउँ विकास तथा स्वावलम्बन कार्यक्रम’ र ‘हाम्रो गाउँ राम्रो बनाओ’ नामाकरण राखिएता पनि २०५१ मा मनमोहन अधिकारीको नेतृत्वमा शुरु भएको “आफ्नो गाउँ आफै बनाओ” (Build Our Village Own, BOVO)कार्यक्रमले

नेपालको स्थानीय ग्रामीण विकासमा एउटा कोसेदुङ्गो (Milestone) स्थापित गर्न सफल भएको छ यसै कुरालाई मध्यनजर गरि यो वस्तुगत विवरण तयार पारिएको हो ।

२. बैतडी जिल्लाको परिचय

बैतडी जिल्ला नेपालको सुदूरपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र तथा हालको प्रदेश नम्बर ७ को नौ वटा जिल्ला मध्ये एक पहाडी जिल्ला हो । विभिन्न साना ठूला पहाड, खोच, वेशीहरूबाट निर्मित यो जिल्लाको पश्चिममा महाकाली नदीले भारतको सिमाना छुट्याएको छ र सो नदीको पारिपटि भारतको उत्तराखण्डको पिथौरागढ जिल्ला पर्दछ । यसको उत्तरमा दार्चुला, पूर्वमा बझाङ्ग र डोटी एवं दक्षिणमा डडेल्धुरा जिल्लाहरु पर्दछन् । यस जिल्लाको कुल क्षेत्रफल १४५१.१३ वर्ग किलोमिटर छ, जुन नेपाल अधिराज्यको कुल क्षेत्रफलको ०.६८ प्रतिशत भू-भाग पर्न आउछ ।

यो जिल्ला जलश्रोत, वनजंगल, जडीवुटी र वन्यजन्तु आदि प्राकृतिक सम्पदाको दृष्टिकोणले धनि मानिन्छ । खाद्यान्न उत्पादनमा हालसम्म आत्मनिर्भर रहन नसके पनि केहि कृषिजन्य उत्पादनहरु जस्तै फलफूल, तरकारी, भटमास, घू, मह आदि जिल्ला बाहिर निर्यात हुने गर्दछन भने जिल्लामा आवश्यक पर्ने खाद्यान्न बाहिरबाट आयात गरी परिपूर्ति गरिन्छ ।

यो जिल्लामा शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, यातायात र संचार जस्ता सेवा सुविधाहरु क्रमशः विस्तार हुदै गएका छन् । जिल्लाका लगभग सम्पूर्ण गाविसहरूमा स्वास्थ्य सेवा विद्यालय, हुलाक र कृषि एवं पशु सेवा केन्द्रहरूबाट सामान्य रूपमा सेवा सुविधा उपलब्ध गराइने व्यवस्था क्रमिक रूपमा भैरहेको छ । केहि गाविसहरूमा टेलीफोन र विद्युत सेवा विस्तार भइसकेको छ र बाँकि रहेका गाविसहरूमा सकेसम्म छिडै सेवा विस्तार गर्ने सोच रहेको छ । विकट पहाडी जिल्ला भएको हुनाले खोला नाला प्रसस्त भए पनि सिंचाई र तटलवन्ध निर्माणमा प्रभावकारिता ल्याउन सकिएको छैन । यातायातको दृष्टिकोणले यो जिल्ला अन्य पहाडी जिल्लाहरुबन्दा अगाडि नै रहेको देखिन्छ ।

जिल्लाको विकास निर्माणमा सरकारी निकायहरु लगायत दातृसंस्थाहरु र गैर सरकारी संघ संस्थाहरुबाट राम्रो सहयोग प्राप्त भैरहेको छ । हरेक ठाउं र स्थानले केहि विशेष किसिमको इतिहास वोकेको हुन्छ । सोहि अनुसार यस जिल्लाको नाम बैतडी रहनुमा केहि ऐतिहासिक कुराहरु छन् । बैतडीको वरिपरिका उच्च पहाडहरूमा चारवटा केदार देवताहरुको देवस्थल छ । ती चारवटा केदार मध्ये दक्षिणमा ग्वाल्लेक केदार, पूर्वमा रोलाकेदार, उत्तरमा देउलेक केदार र पश्चिममा ध्वजकेदार पर्दछन् । यी केदारहरु आराध्यदेव महादेवका रूप हुन भन्ने जनश्रुति छ । शक्तिशाली देवताको छत्रछाया माभ रहेको बैतडी जिल्ला हिन्दुहरुको आध्यात्मिक तवरले ज्यादै पवित्र र पुण्यभूमी हो भनेर पुराणहरूमा वर्णन गरेको पाइन्छ । यी चारवटै केदारहरुका देवस्थलहरूमा यात्रा गर्न सके चारधाम गरे सरह हुन्छ भन्ने भनाई पनि छ । देवस्थलहरूमा बैतडी सदरमुकामबाट सहज ढांगले यात्रा गर्न सकिन्छ । हाल ग्वाल्लेक केदार भनिने पर्वतलाई पहिले वायोत्तड भनिने रहेछ र त्यहाँ ज्यादै हावा लाग्ने गर्दछ । वर्दी हावा लाग्ने भएकोले संस्कृतमा वायोत्तड पर्वत (वायुः उत्तडः वायोत्तडः) अर्थात वायु चल्ने ठाउं भन्ने अर्थमा वायोत्तडबाट अपभ्रंश हुदै वायोत्तड र बैतड भई अन्तमा बैतडी भएको हो भन्ने भनाई रहेको छ ।

नेपालको प्रशासनिक विभाजनमा ३५ जिल्ला हुदा यो जिल्ला डोटी जिल्ला अन्तर्गत पर्दथ्यो पछि ७५ जिल्ला कायम गर्दा डोटी जिल्लाबाट छुट्याएर अलग गरी बैतडी जिल्लाको रूपमा स्थापित गरिएको हो । अमर शहिद दशरथ चन्दको जन्मथलो भएको हुनाले नेपालको इतिहासमा यो जिल्लाको नाम सुनौला अक्षरबाट लेखिएको छ ।

सदरमुकाम : खलंजा गढी

अञ्चल : महाकाली

जनसंख्या : २,५०,८९८

पुरुष : १,१७,४०७

महिला : १,३३,४९१

जनसंख्या वृद्धिदर : १.५८

घरधुरी : ४५१९९

औसत परिवार संख्या : ५.५५

जनघन्त्व : १६५ प्रति व्यक्ति वर्ग कि.मी.

साक्षरता : ६२.९७ प्रतिशत

महिला : ४९ प्रतिशत

पुरुष : ७९ प्रतिशत

वर्षा : १२६.६७ मिलिमिटर

तापक्रम (सरदर) : १५.०८ देखि २४.६३ डिग्री सेल्सियस

हावापानी : समशीतोष्ण, शीतोष्ण

प्रमुख नदीनालाहरु : महाकाली, चौलानी, सुर्नया, जमाडी, गर्मा, आगरी, सेती, पेल्या, ठिकगाड, प्यानीगाड, वागागाड, कोटिलीगाड, निलगाड, कन्सनी गाड, पल्मोडीगाड आदि ।

भू-उपयोग : वन क्षेत्र स ५८,५८२ हेक्टर ९३४ प्रतिशत०

चरन : १९,१९९ हेक्टर (१२.९ प्रतिशत)

कृषि : १२,४४९ हेक्टर

जातीय आधारमा जनसंख्या प्रतिशत

ब्रामण र क्षेत्री : ७८ प्रतिशत

जनजाती : २ प्रतिशत

दलित : १३ प्रतिशत

अन्य : ७ प्रतिशत

३. पञ्चेश्वर गाउँपालिकाको परिचय

पञ्चेश्वर गाउँपालिका बैतडी जिल्लाको दक्षिण पश्चिम भेगमा पर्दछ । जिल्ला सदरमुकाम गोठालापानीबाट यो गाउँपालिका १३ कोष दुरीमा रहेको छ । यसको केही भूभाग महकाली नदीसँग जोडिएको छ । अधिकांश स्थानमा सडक यातायात नजोडिएको र भारत भरत आवत जावत गर्न महाकाली नदीमा पूल नभएकाले याँका मानिसहरु भारतको उत्तराञ्चलसँग सिमाना जोडिएको विनायक घाटमा चल्ने काठको डुगांबाट जोखिमपूर्ण यात्रा गर्न वाध्य छन् । यस गाउँपालिकामा विद्युतिकरण समेत हुन नसकेकाले सौर्य उर्जा (सोलार) को भरमा उज्यालो बाल्न विवस छन् । पाटन पञ्चेश्वर सडकले गर्दा केही यातायातको सुविधा पुगेको छ यस स्थानमा । हाल गाउँपालिकाले सडक सञ्जाललाई मुख्य प्राथमिकतामा राखि अघि बढेको छ । यस गाउँपालिकाले कुलाउहुदै पञ्चेश्वर जाने सडकबाट साविकको आम्चौरा गाविस तथा हालको गाउँपालिका भवन सम्म सडक सञ्जाल पुऱ्याएको छ । जसले गर्दा २ घण्टा पैदल यात्रा गर्नुपर्ने बाध्यता हटेको छ भने आवत जावतमा सहज भएको छ । अझै सडक विस्तारलाई प्राथमिकतामा राख्दै गाउँपालिका अघि बढेको छ । हाललाई भारतसँगको आवागमनलाई सहज पार्न महाकाली नदीमा झोलुगें पुल निर्माण गर्नु आवश्यक देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा व्यापारिक हिसाबले भारतको लोहाघाँट तथा पिथौरागढ बजार मुख्य आवतजावतको रूपमा लिइन्छ । यस गाउँपालिकामा उखुखेती, तेलहन बाली, माहुरी पालनको मुख्य तथा उपयुक्त वातावरण देखिन्छ ।

यसका अतिरिक्त आलु लगायतको तरकारी खेती, फलफुल खेतीको प्रचुर सम्भावना बोकेको छ तर वालि विविधिकरण र व्यवसायिक किसिमले खेतीपाती भने गरेको पाइदैन । गहुँ, धान, मकै, तरकारी र फलफूल लगाउने गरेका छन् यहाँका कृषकहरूले । कृषि व्यवसायबाट आयआर्जन वृद्धि गर्न तालिम, उन्नत वित्तविजन, कृषि सामग्रीलाई परिचालन गर्न जरुरी देखिन्छ । यसका साथै कृषीजन्य उत्पादनमा आधारित घरेलु तथा लघुउद्यम व्यवसाय ग्रामीण व्यापारलाई पनि विकास र विस्तार गर्नग सकिने थप सम्भावनाहरु रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा धुरा कैलपाल, उदयदेव मन्दिर, देवताल मन्दिर, नागार्जुन मन्दिर, पञ्चेश्वर मन्दिर, चारखाम चौमो मन्दिर, बालाचौमा मन्दिर, कुलाउ मन्दिर लगायतका धार्मिक तथा पर्यटकिय स्थलहरु रहेको छन् ।

यो गाउँपालिकाको पूर्वमा मेलौली नगरपालिका र शिवनाथ गाउँपालिका, पश्चिममा भारतको सिमाना, उत्तरमा दशरथचन्द नगरपालिका तथा दक्षिणमा शिवनाथ गाउँपालिका रहेको छ । यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या १८ हजार ७ सय ६६ रहेको छ भने कुल क्षेत्रफल १२० दशमलव ४१ वर्गकिलोमिटर रहेको छ । यो गाउँपालिका नेपाल सरकारले स्थानीय निकायलाई स्थानीय तहमा लगेसँगै साविकका पञ्चेश्वर गा.वि.स., महाकाली गा.वि.स. वडा नं. १ देखि ६ सम्म, कुलाउ गाविसको वडा नं. १ देखि ८, आम्चौरा गाविस, गिरेगाडा गाविस र रोडिदेवल गाविसको वडा नं. १, २, ३, ८ र ९ लाई समायोजन गरि पञ्चेश्वर गाउँपालिका घोषणा गरेको हो ।

४. भौगोलिक बनावट

पञ्चेश्वर गाउँपालिको पूर्वमा : मेलौली नगरपालिका र शिवनाथ गाउँपालिका

पश्चिममा : भारतको सिमाना

उत्तरमा : दशरथचन्द नगरपालिका

दक्षिणमा : शिवनाथ गाउँपालिका

जम्मा जनसंख्या : १८ हजार ७ सय ६६

जम्मा क्षेत्रफल : १२० दशमलव ४१ वर्ग किलोमिटर

जम्मा वडा संख्या : ६

जम्मा घरधुरी : ३ हजार ३ सय १२

गाउँपालिका केन्द्र : साविकको आम्चौरा गा.वि.स. को कार्यालय

(श्रोत : जिल्ला समन्वय समिति, बैतडी)

५. वस्तुगत विवरणको परिचय, उद्देश्य र फाइदा :

(क) परिचय :

वस्तुगत विवरण भन्नाले यस क्षेत्रमा रहेका सम्पूर्ण पक्षहरूलाई एकिकृत गरि एउटै माध्यमबाट हेर्न पाउने एक आधार हो । यसलाई अंग्रेजीमा Profile तथा नेपाली अर्थमा पनि प्रयोग गर्ने प्रचलन छ । वस्तुगत विवरण भन्नाले तोकिएको सिमाना भित्रको सम्बन्धित ग्रामीण क्षेत्र वा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाका क्षेत्र भित्रको स्थानीय धरातलीय प्राकृतिक भौगोलिक अवस्थिति र त्यसको स्वरूपका साथ मानवीय विकाससंग सम्बन्धित सबै विषयक्षेत्र सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, पर्यावरणीय आदि पक्षहरूको सुक्षमगत विश्लेषण र समष्टिगत सश्लेषण सहित जानकारीहरूको संग्रहणीय संगालो (Collective Album) हो भन्न सकिन्छ । गाउँपालिका क्षेत्रभित्र भौगोलिक पूर्वाधारको निर्माण, सुधार वा पुनर्निर्माण गर्न सार्वजनिक सेवाहरूको प्रवाह, विस्तार तथा गुणस्तर बढ्दि गर्नको लागि एकात्मक स्थानीय गाउँ विकास समितिको भूमिका, कार्यक्षमता, स्रोतसाधन र जनशक्तिको व्यवस्थापनलाई सुदृढीकरण गर्दै जानु पर्नेछ भने अर्कोतर्फ गाउँ विकास क्षेत्रभित्रका वस्तुगत सूचनाहरूको व्यवस्थापन गरेर सत्य तथ्यमा आधारित यथार्थपरक तथ्याङ्क वा जानकारीहरू संगाल्नु पर्ने चुनौती छ । यसरी संगालेको जानकारी वा सूचनाहरूको संग्रहको एकमुष्ठ रूप वस्तुगत विवरण विकासमूलक कार्ययोजना तर्जुमा गरी तदनुसार नै योजनाचक्र सञ्चालन गर्ने महत्त्वपूर्ण कडिको रूपमा सदुपयोग गर्न सक्नु पर्दछ । अनि मात्र वस्तुगत विवरणनिर्माण गर्नुको महत्त्व र औचित्य सावित हुनेछ । अर्को कुरा निश्चित समयावधि पछि वस्तुगत विवरणलाई पनि

नियमित रूपमा अध्यावधिक (Update) गर्दै जान सक्दा मात्र सम्बन्धित विवरणको महत्त्व कायम रहिरहन सक्छ । अन्यथा पुराना तथ्याङ्कहरु भएको पुरानो वस्तुगत विवरणको महत्त्व स्वयम्‌मा सामयिक नरही क्रमिक रूपमा कम हुँदै जान्छ ।

(ख) उद्देश्य :

- यस क्षेत्रको वस्तुगत विवरणनिर्माण गर्नुको उद्देश्यहरु देहायअनुसार रहेका छन्:
- ❖ सम्बन्धित ग्रामीण क्षेत्रको योजना तर्जुमा लगायत विविध विकासमुलक कार्यको लागि मानवीय विकाससंग सम्बन्धित सवैजसो आधारभूत तथ्याङ्कहरु र वस्तुगत स्थितिको ताजा जानकारीको संगालो प्रकाशन गर्ने मूल उद्देश्य रहेको छ ।
  - ❖ प्राकृतिक, भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक, भौतिक, सांस्कृतिक, धार्मिक र वातावरणीय विकासको स्थितिबारे प्रकाश पार्ने ।
  - ❖ सवै वडाका घरधुरीहरु, सामुदायिक संस्थाहरु, सरकारी, सहकारी र गैरसरकारी संघ/संस्थाहरुको विविध पक्षको बारेमा सर्वेक्षण गरी तथ्याङ्कहरु सङ्कलन, प्रशोधन, विश्लेषण/संस्लेषण र तालिकीकरण गर्ने ।
  - ❖ भौगोलिक सूचना प्रणाली (GIS) लाई उपयोग गरी स्केलयुक्त स्रोत नक्सा र त्यसमा आधारित अन्य नक्साहरुमा क्षेत्रगत विकासको स्थिति झल्काउने ।
  - ❖ सो क्षेत्रको ग्रामीण विकासका सबल/कमजोर पक्षहरु, संभावित अवसर/अवरोधहरुको पहिचानको प्रयास गर्ने ।
  - ❖ भविष्यमा सामाजिक अनुसन्धान गर्ने अन्वेषक, अनुसन्धाता, शोधकर्ता, विद्यार्थी एंवम् सहकार्य गर्ने संघ/संस्था र निकायहरुलाई तथ्याङ्क आपूर्ति गर्न गाविसको कार्यालयमा अनुकूलता थप्ने इत्यादि उद्देश्यहरु रहेका छन् ।

(ग) फाइदा :

गाउँपालिका क्षेत्रका विविध पक्षहरुको वास्तविक स्थितिको तथ्याङ्क र सूचनाको अभावमा कुनै पनि योजनाको उपयुक्त छनौट हुन नसक्ने भएकोले ती वस्तुहरु तथ्याङ्क र सूचनाको आधारमा प्राथामिकता निर्धारण गरी जनताको चाहना र वास्तविक आवश्यकतामा आधारित योजनावद्ध कार्यक्रम सञ्चालन गर्न तथा भविष्यको लागि पूर्वतयारीको व्यवस्थापन गर्न सरलिकृत हुनेछ र यो ग्रामपालिकाको फाइदाहरु देहायअनुसार छन् :

- ❖ गाउँपालिका क्षेत्रभित्रको विकासको नेतृत्व गर्ने गाविसलाई वडा तह सम्मको वास्तविक र सही सूचना सङ्कलन तथा व्यवस्थापन गर्न मद्दत पुग्ने छ, भने त्यसरी व्यवस्थापन भएको सूचनालाई आधिकारिक र एकरूपता साथ गाविस, जिल्ला र अन्यत्र सूचना प्रवाह गरी योजना व्यवस्थापन सम्बन्धी निर्णय गर्न मद्दत पुग्ने छ ।
- ❖ वस्तुगत विवरणको माध्यमबाट स्रोत साधन र सीपको पहिचान गर्न र त्यसको सदुपयोग गर्न तथा संभाव्य प्रकोप र जोखिमहरुबाट बच्ने उपायहरुको खोजी गर्न सहयोगी हुनेछ ।

- ❖ वस्तुगत विवरणको अध्ययनले विकेन्द्रीकरणका बारेमा पनि केही जानकारी हासिल गर्न थप सधाउ पुग्नेछ ।
- ❖ यसका आधारमा विभिन्न सरकारी/गैरसरकारी निकाय, व्यक्ति र अन्य संघ/संस्थासंग सहयोग आदानप्रदान गर्न सकिने छ ।
- ❖ सम्बन्धित ग्रामीण क्षेत्रको भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक, धार्मिक, प्राकृतिक, ऐतिहासिक जानकारीका साथै मानवीय जीवनको विविध पक्षहरूका बारेमा सूचना प्राप्त हुनेछ ।
- ❖ वस्तुगत विवरणका आधारमा योजनागत कार्यक्रमहरूको बारेमा तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, समीक्षा, सुधार, समायोजन, मूल्याङ्कन र परिवर्तन गर्न तथा नयाँ नयाँ योजनाहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न सकिनेछ ।
- ❖ सामाजिक अनुसन्धान कार्यमा संलग्न अनुसन्धाता, अन्वेषक र विद्यार्थीहरूको लागि उपयोगी हुनेछ ।
- ❖ स्रोत नक्सा तयार भई त्यसका माध्यमबाट भौगालिक स्थिति र अन्य जानकारीहरू हासिल गर्न बहुउपयोगी हुनेछ ।
- ❖ सम्बन्धित गाविसलाई थप सक्षम र क्षमतावान वनाउन केही सहयोग पुग्नुको साथै अन्यत्र पनि सकारात्मक प्रभाव विस्तार भई ख्याती वा सद्भावना (Goodwill) फैलिने छ ।

६. स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण :

क्र.स.	चाडपर्व	मनाईने महिना	तिथि	मनाउने जातजाती
१	विसु तथा नयाँ वर्ष	बैसाख महिना		मिश्रित जातजाती तथा हिन्दु धर्मावलम्बीहरू
२	असार पञ्च	असार महिना		मिश्रित जातजाती तथा हिन्दु धर्मावलम्बीहरू
३	नागपञ्चमी	श्रावण महिना		मिश्रित जातजाती तथा हिन्दु धर्मावलम्बीहरू
४	रक्षाबन्धन	भाद्र महिना		मिश्रित जातजाती तथा हिन्दु धर्मावलम्बीहरू
५	गौरा पर्व	भद्रौ महिना		मिश्रित जातजाती तथा हिन्दु धर्मावलम्बीहरू
६	तृतीया, तीज	भद्रौ महिना		मिश्रित जातजाती तथा हिन्दु धर्मावलम्बीहरू
७	कृष्ण जर्माष्टमी	भद्रौ महिना		मिश्रित जातजाती तथा हिन्दु धर्मावलम्बीहरू
८	नौरात्री (नौरता)	असोज महिना		मिश्रित जातजाती तथा हिन्दु

			धर्मावलम्बीहरु
९	विजया दशमी तथा दशैँ	असोज महिना	मिश्रित जातजाती तथा हिन्दु धर्मावलम्बीहरु
१०	तिहार (दिपावली)	कार्तिक महिना	मिश्रित जातजाती तथा हिन्दु धर्मावलम्बीहरु
११	भाईटिका	कार्तिक महिना	मिश्रित जातजाती तथा हिन्दु धर्मावलम्बीहरु
१२	पुष पन्थ	पौष महिना	मिश्रित जातजाती तथा हिन्दु धर्मावलम्बीहरु
१३	माघी तथा माघेसंक्रान्ति	माघ महिना	मिश्रित जातजाती तथा हिन्दु धर्मावलम्बीहरु
१४	शिवरात्री	फागुन महिना	मिश्रित जातजाती तथा हिन्दु धर्मावलम्बीहरु
१५	चैते दशैँ	चैत्र महिना	मिश्रित जातजाती तथा हिन्दु धर्मावलम्बीहरु
१६	होली पर्व	फागुन / चैत महिना	

श्रोत : स्थानीय बुद्धिजीवीहरुबाट

क. नागपञ्चमी

नाग पञ्चमी श्रावण महिनामा पर्दछ । त्यस दिनमा महिलाहरुले विहान नुहाई धुवाई गरी घर आगन पोत्ने गर्दछन । त्यस दिन नागको चित्र बनाई पुज्ने र घरको मुल ढोकमामा टाँसी गाईको दुध चढाउने चलन छ । कसै कसैले बाहुन बोलाएर नाग टास्ने र वाहुनलाई दान दक्षिणा दिने गर्दछन । यसो गर्दा नागबाट कुनै किसिमको हानी हुदैन भन्ने भनाई छ । उक्त दिन कसै कसैले चेलीवेटीलाई बोलाई खान पिन गराउने पनि गर्दछन ।

ख. रक्षाबन्धन तथा जनै पूर्णिमा

भाद्र शुक्लपक्ष पूर्णिमाको दिनलाई जनै पूर्णिमा भनिन्छ । अकौं शब्दमा यसलाई गुरु पूर्णिमा पनि भनेको पाईन्छ । त्यस दिन आफ्ना गुरुबाट आर्शिवाद लिने, रक्षा बन्धन गर्ने र जनै फेर्ने गर्दछन । ज्वाई चेली, भान्जा भान्जी आएर रक्षा बन्धनको डोरी हातमा बाँधिदिने चलन रहेको छ । यस पछि बाहुन तथा भान्जा भान्जीलाई आफ्नो शक्ति अनुसारको दान दक्षिणा दिने गरिन्छ ।

ग. हरितालिका तीज

हरितालिका तीज भाद्र शुक्लपक्षको दिनमा पर्दछ । त्यस दिनमा पहाडी हिन्दु समुदायका विवाहित महिलाहरूले आफ्नो पतिको दिर्घायुको कामना गर्दै ब्रत बस्ने चलन रहेको छ । त्यस दिनमा महिलाहरूले नयाँ कपडा, गहना लगाउने लगाई नजिकको मन्दिरमा गएर पुजा गर्ने तीजको गीत मार्फत आफ्ना दुखेसा पोख्ने गर्दछन् । त्यस दिन दिदी बहिनीहरूलाई दाजु भाइहरूले माईतीमा बोलाउने गर्दछन् । तीजको अधिल्लोदिन विभिन्न खानेकुराहरू जुटाएर खाने गर्दछन् । जसलाई दर खाने भनिन्छ । दिदी बहिनीहरू जम्मा र्भर तीजका रमाईला-रमाईला गितहरू गाउने नाच्ने गर्दछन् । दिनभरी ब्रत बसेका महिलाहरूले साँझ फलफूल, दही, दुध खाने गर्दछन् ।

घ. गौरा पर्व

सामान्यतया गौरा पर्वको तयारी भाद्र कृष्ण अमावश्या वा श्रावण शुक्ल पूर्णिमाका दिनदेखि सुरु हुन्छ त्यसो भए तापनि पहिलो दिनमा व्यक्तिगत सरसफाइलाई अधिक महत्व दिइन्छ भने दोस्रो दिनमा घर तथा आँगनको स्वच्छतामा बढी ध्यान दिइन्छ । भाद्रपदको शुक्ल पक्ष वा कृष्ण पक्षको तृतीयाका दिन मैल फाल्नका लागि धुने विभिन्न प्रविधिमा राखिएका लुगाकपडाहरू पखालिन्छ । अर्को दिन गौराको पूजामा अनिवार्य मानिने अक्षता अर्थात् गुराँस, गहत, मास, केराउँ र मकैसमेतको पञ्चान्तलाई केलाउने काम हुन्छ । यसलाई बिरुडा भनिन्छ । भाद्र शुक्ल वा कृष्ण पक्षको पञ्चमीका दिन प्रातः स्नानध्यान गरिसकेपछि गाउँभरिका व्रतालु महिलाहरूले पञ्चान्त भिजाई चोखो तथा सुरक्षित ठाउँमा राख्दछन् । भाद्र शुक्ल वा कृष्ण पक्षको षष्ठी तिथिका प्रातः कालमा पँधेरामा गई बिरुडा पखालेर घर ल्याइन्छ । बिरुडा पखालेको भोलिपल्ट बाट यो पर्व मुख्य रूपमा सुरु हुन्छ । पिर्का शिवजीको प्रतिमूर्ति र सामा सतीजीको प्रतिमूर्ति बनाएर ल्याइएको हुनाले पिर्कलाई महेश्वर अर्थात् महादेव र सामालाई जेठी गौरा अर्थात् जेठी गौरी वा सतीदेवी भनिन्छ । दुलहादुलीरूप शिव-सतीको स्थापनापछि वैदिक विधिविधानका साथ पूजापाठको क्रम सुरु हुन्छ ।

गौराका फागहरूमा पूर्वीय मान्यता अनुरूपको वैदिक सामाजिक परम्परामा पाइने मानवीय गतिविधिको चित्रण मनग्य रूपमा पाइन्छ । त्यसैले होला यी फागहरूको भाव बुझ्ने जतिको हृदय मन्त्रमुद्ध बनेको भान हुन्छ । जेठी गौरा र महेश्वरलाई भित्रायाएदेखि पूजा सुरु हुने अवधिसम्म सबै व्रतालुहरू पूजा गरिने घरमा जम्मा हुन्छन् । दिनभरि ब्रत बसेर रातिमात्र खाना खाने यस दिनका व्रतालुहरू भोजनोपरान्त फेरि गौरा राखिएको घरमा भेला हुन्छन् ।

आरती, अवतारगीत, सृष्टिगीत, सगुन र फागजस्ता गीतहरू गाउँदा पूजनस्थलका एउटा छेउ वा सम्बन्धित देवीदेवताको मूर्ति वा मण्डपमा चारैतिर फिंजिएर बसी अथवा उभिई सामूहिक रूपको स्वरलहरी फिंजाइन्छ । यस प्रकारका गीतमा नृत्यचाहिँ हुँदैन । धमारी, चैत, भोलाउलो प्रायः पुरुष समूहले गाउने गीत हो । अर्को दिन अर्थात् भाद्र शुक्ल वा कृष्ण अष्टमीका दिन विहान स्नानध्यान गरी, घर आँगनको सफाइ, दैलोको लिपपोत र द्वारपूजन समाप्त गरेपछि गौरा महेश्वरको

प्रातकालीन पूजा व्रतालुहरूद्वारा संयुक्तरूपमा गरिन्छ। फरक के देखिन्छ भने हिजोको सामालाई जेठी गौरा वा लोली गौरा भनिएको थियो आजको सामालाई कान्छी गौरा वा सन्जा गौरा अर्थात् कान्छी गौरा भनिन्छ। आजकी गौरा ल्याउनु भनेको जेठी पत्नीको कुरा र व्यवहार नरुचाएर भगवान् शङ्करले मलयागिरि पर्वतबाट कान्छी पत्नी बिहे गरेर ल्याउनु हो। जेठी गौराको मेख मार्न अर्को बिहे गरेर घर फर्केका महेश्वर सुरुवाल भिजिसकदा र छाता फाटिसकदा पनि ढोका नखोलिएकोमा रिसाएर काम नचल्ने तथा दुलहा भएका बेला रिसाउनु कराउनु उचित नहुने देखेपछि बाहिरबाटै जेठी गौरालाई दुख नदिने, पटरानीको पदमै राख्ने, माया गर्ने, राजपाटको जिम्मेवारी दिने, दरवारका साँचाताल्वा उनीबाट नखोस्ने, धनसम्पत्तिको जिम्मा दिने, हर्ताकर्ताको प्रमुख बनाउनेजस्ता आश्वासन दिन्छन् र सोका लागि वाचाबद्ध पनि हुन्छन्। त्यसपछि दुवै गौराको सामा एउटैमा मिसाइन्छ। यस बखत पनि एउटा छुट्टै फाग गाइन्छ। जेठी र कान्छी गौरालाई मिलाएर एउटै गौरा पारिसकेपछि पूजाको क्रम सुरु हुन्छ। सती र पार्वती शारीरिक दृष्टिले भिन्नभिन्न भए पनि आत्मिक हिसाबले एकै हुन् भन्ने अर्थ एउटै गौरा बनाउने यस चलनले प्रकट गर्दछ। गौरापूजाका लागि विवाहो परान्त नारीहरूले सुन्नुपर्ने र दिनहुँ साँझबिहान जप्नुपर्ने मन्त्र विधिवत् गुरुस्थापना गरी यसै पर्वमा वा कुनै शुभ दिनमा सुनिसकेको हुनुपर्दछ। प्रायः यसै पर्वका अवसरमा सासू जेठानी, आमाजू, फुपू सासू जस्ता मान्य व्यक्तिबाट उक्त मन्त्र सुन्ने गरेको देखिन्छ।

यस्तै दुबोधागोको चलन यस पर्वमा देखिने अर्को रोचक कुरा के हो भने रक्षा बन्धनका दिन बाहुन क्षेत्रिय पुरुषले नयाँ जनै फेरेभै यस पर्वका अन्तमा व्रत गर्ने नारीहरू घाँटीमा बाँध्ने धागो फेर्दछन्। यसलाई दुबोधागो भनिन्छ। रातो, पहेलो र कालो धागोबाट बनाइएको यो सामान्यतया पोते जस्तै देखिन्छ। गौरीमहेश्वरको पूजा गर्ने बाहुन र क्षेत्रियका विवाहिता र सधवा नारीहरूका लागि सुरु हुने यो पर्व केवल तिनीहरूमै सीमित हुँदैन। नाचगान र खुसीउमझद्वारा प्रफुल्लित तुल्याउन यस पर्वले सबै जातका महिला, पुरुष तथा केटाकेटीहरूलाई बराबर रूपमा समेटेको हुन्छ। व्रत र पूजाआजा बाहुन तथा ठकुरीका विवाहित सधवाहरूले मात्र गरे पनि महिलाहरूको समूहमा गौरा राखिएको घरका आँगनमा राति गाइने गीतहरू सबै जातका नारीहरूको सहभागितामा गाइन्छन्।

गौरा पर्वको विस्तार यहाँ दसैँभन्दा पनि बढी उल्लास र उमझका साथ यो चाड मनाइन्छ। केही हदसम्म नयाँ लुगाकपडा किन्नु परे पनि अन्य पर्वहरूको जस्तो रिनदान गरेर विशेष खानपानको व्यवस्था गर्नुपर्ने अवस्था यस अवसरमा आउँदैन। सामान्य दिनहरूको जस्तो खाना खाएर पनि ठूलाठूला पर्वहरूको भन्दा बढी मनोरञ्जन दिने यस अवसरले यहाँको जिन्दगीमा नयाँ किसिमको शक्तिसञ्चार गर्दछ। अठ्वाली आठौं पर्वको गीत वा अष्टाध्यायी गीत अथवा आठवटा भेद भएको गीतका अर्थमा यसलाई अठ्वाली भन्नु सम्भव देखिए पनि यसको गायनपरम्परा, गायनअवसर र प्रयोग हेर्दा आठौं पर्वको गीत भएका कारण अठ्वाली नाम राखिएको कुरा बढी समीचीन लाग्दछ, किनभने यसमा आठभन्दा बढी विश्राम वा खण्ड भएको र आठवटा भन्दा ज्यादा भेद पाइने कुरा निर्विवाद छ।

गौरा विसर्जन कार्य, विसर्जन गरिने दिशा, बारलगायतका साइंत जुराई गरिने हुँदा सबै ठाउँका गौरा विसर्जन एउटै मितिमा नहुन सक्दछन् । अगस्त अस्त भएपछि गौरा विसर्जन गर्नु हुँदैन भन्ने मान्यता रहिआएको छ । भाद्र १९ गतेभित्र गौरा विसर्जन गरिसक्नुपर्ने प्रावधान छ । श्रावणशुक्ल, भाद्रकृष्ण र भाद्रशुक्लमा पनि गौरा पर्व पर्न सक्छ । भाद्रशुक्लमा गौरा पर्दा माथिको अवस्था आउँछ । सामान्यतया विसर्जनकार्यमा रमाइलो होस् भन्ने भावनाले पालैपालो गौरा सेलाउने गरिन्छ । हाँसखेल हुँदाहुँदै पनि गौरा विसर्जन गर्नुपर्दा छोरी घर पठाएका दिनजस्तो अँध्यारो हुनु स्वभाविक हो । यस अवसरमा गाइने फागले पनि यस्तै भाव पोखेको पाइन्छ ।

गौरा सेलाएपछि त्यसमा लगाइएका लुगा र गहनाहरू फुकालिन्छ । यस बखत पनि बिदाइ गर्दा जेजे चाहिन्छ लैजा भन्ने आमाले अहिले अरू त परै जाओस्, आडमा लगाइएका लत्ताकपडा पनि खोसिन् भन्ने आशयको हृदयस्पर्शी फाग गाइन्छ । गौरा पर्व पनि स्थान अनुसारका केही चलनहरू रहेका छन् । डडेल्धुरामा यसको फरक विशेषता छ भने दार्चुला, बैतडीमा यसको फरक विशेषता रहेको छ । प्रचलन अनुसार चतुर्थवर्गले पूजा गरिने यिनी एकमात्र गौरा रहेकी छन् । जसको आफ्नो छुट्टै किंवदन्ती छ । यहाँ पनि ठूलो मेला लागदछ । त्यसैगरी डडेल्धुरामा देवलदिव्यपुरस्थित निनाली गाउँमा गौरालाई २२ दिन चैत-धमारी खेलेपछि विसर्जन गर्ने परम्परा छ । यसको समापनका दिन त्यसक्षेत्रमा रहेका सबै गाउँहरूबाट नौमति बाजागाजासहित जम्मा भई देउडाईँ, धम्यौलाईँ गर्ने हुँदा ठूलो मेला लागदछ । त्यसैगरी डडेल्धुराको भद्रपुर वनलेक, बगरकोट गोलाई र रुपालमा पनि गौरा पर्व भव्य रूपमा विसर्जन हुन्छ । गौरा विसर्जनसँगै डडेल्धुरा जिल्लाको प्रसिद्ध योगिनी (जोगेनी) जाँतको मिति तोक्ने कार्य पनि त्यहाँका देवताका धामीबाट हुन्छ ।

केही वर्षयता कैलाली जिल्लाका वनदेवी, नयनादेवी, शिवमन्दिर, गोदावरी, बोराडाँडी, मटियारी र कञ्चनपुरका बैतडी-दार्चुला-डडेल्धुराका बस्तीबहुलक्षेत्रहरूमा धूमधामसित गौरा विसर्जन गरिन्छ । यस्तै दार्चुलाको बन्तोली, मालिकार्जुन, जैपुर, कुणी, धापमा पनि विशेष महत्वका साथ मनाउने गर्दछन् । काठमाण्डौको टुडिखेलमा पनि गौरा पर्वलाई सुदुरपश्चिमकै सस्कृति भेषभुषा अनुसार मनाईने गर्दछ । सुदुर पश्चिम तथा मध्यपश्चिमका विभिन्न जिल्लाबाट राजधानीमा जागिर वा पढाईको सिलसिलामा आएका विभिन्न व्यक्तित्वहरु जम्मा भएर गौरा पर्व मनाउने गर्दछन् । गौराको दिन टुडिखेलमा आ-आफन्त सँग भेट गर्ने रमाईलो दिनका रूपमा पनि लिने गर्दछन् ।

ड) दशै

नेपालीहरूको महान चाडको रूपमा दशैलाई मनाउने चलन छ । रामले राक्षसको राजा रावण माथि विजय प्राप्त गरेकोले असत्य माथि सत्यको विजय भएको खुसियालीमा दशै पर्व मनाईन्छ । यो पर्व आश्वन शुक्ल प्रतिपदाको दिनबाट शुरु भई पूर्णिमाको दिन समाप्त हुन्छ । यो पर्वमा सप्तमी देखि दशमी सम्मका दिनहरूलाई मुख्य मानिन्छ । ती दिनमा दुर्गा पुजा गर्ने, अष्टमीको दिनमा वली चढाउने गरिन्छ । दशैमा आफ्नो शक्ति अनुसार घर परिवारले नयाँ कपडा किन्ने, मिठो र चोखो परिकार बनाई खाने चलन रहेको छ । दशमीका दिनमा शुम समय मिलाएर आफु भन्दा माथिका

मान्यजनबाट टिका जमरा ग्रहण गरी आर्थिवाद लिने चलन रहेको छ । कसै-कसैले दशमी देखि पूर्णिमा सम्म टिका लगाउने गर्दछन् ।

च. तिहार

दशै पछिको दास्तो ठुलो चाड तिहार हो । यो पर्व कार्तिक शुक्लपक्ष त्रयोदशीको दिन देखि द्वितीय सम्म पाँच दिन मनाईन्छ । पहिलो दिन कागको पुजा, दोस्रो दिन कुकुरको पुजा, तेस्रो दिन लक्ष्मी पुजा, चौथो दिन गावर्द्धन पुजा र पाँचौ दिन भाई पुजा गरिन्छ । भाई पुजाको दिन दिदी वहिनीले दाजुल भाईलाई सप्तरंगी टिका लगाई सेल, रोटी, फिनी, मिठाई फलफुल लगायतका मीठा मीठा खाने कुराहरु खान दिन्छन भने दाजुभाईले दिदी वहिनीहरुलाई आफ्नो गच्छे अनुसार कपडा, पैसा दक्षिणा दिने गर्दछन् । विशेष गरी आफ्ना दाजुभाईको दिर्घायुको कामना गर्दै नओईलिने मखमली सयपत्री फुलका माला लगाई दिने गर्दछन् । यो पर्वमा केटाकेटी तथा युवा युवतीहरु टोल टोलमा गएर देउसी, भैलो खेल्ने गर्दछन् ।

छ. माघसंक्रान्ति

माघे संक्रान्ती माघ १ गतेलाई मान्ने गरिन्छ । यस दिनमा विहानै उठेर नदी वा कुवामा गएर स्नान गरिन्छ । माघे संक्रान्तीमा मासको खिचडी पकाएर घ्यूसँग खाने चलन छ । यो दिन रिडी, त्रिवेणीमा ठुलो मेला लाग्ने गर्दछ । त्यहाँ भारतबाट समेत भक्तजन र तिर्थालुहरु आउने गर्दछन् । भान्जा परशु र माईजु सौरीको सम्भानामा मन्दिरमा पुजा पाठ गर्ने गरिन्छ । यस पर्वमा विशेष पौष मसान्तमा तरुल, सखरखण्ड, फर्सि, पिँडालु उसिनेर माघ १ गते खाने गर्दछन् । यी परिकार खादा वर्ष भरि जाडोबाट बचिन्छ भन्ने भनाई छ ॥

ज. शिवरात्रि

शिवरात्रि फागुन चर्तुथी दशमीको दिनमा पर्दछ । महिलाहरु ब्रतवसी शिवजीको आराधाना गरि आफ्नो श्रीमानको दिर्घायुको कामना गर्दछन् । महिलाहरुले विहान उठी नुहाई धुवाई गरि नजिकको शिव मन्दिरमा जाने चलन रहेको छ । त्यस दिनमा पुरुषहरु शिवजीको भजन किर्तन गाउने भाँग खाने र मस्त रहने गर्दछन् । मन्दिरमा टिका लगाई घरमा फर्केर तरुल सखरखण्ड खाने चलन रहेको छ ।

झ. चैते दशै

चैते दशै चैत्र रामनवमी (राम जन्मेको दिन) पर्दछ । आफ्नो मनको कामना पुरा गर्नका लागि घर परिवारले पाठा कुखुरा भाकल गरी काली भगवतीको मन्दिरमा गई बलि दिने चलन गरहेको छ । कसै-कसैले मन्दिरमा पुजा गरेर परेवा उडाउने गर्दछन् । आफन्तहरु भेटघाट हुने, मान्यजनबाट टिका

लगाई आर्शिवाद लिन, मीठा खानेकुरा खाने, नयाँ नयाँ कपडा लगाई एक आपसमा रमाईलो गर्ने गरिन्छ ।

ब. होली पूर्णिमा

होली पूर्णिमा विशेष महत्वका साथ मनाउने चलन रहको छ । यो पर्व फागुन महिनाको पूर्णिमा तिथिको दिन पर्छ । होलीको केही दिन अगाडी देखि गाउँ भन्दा बाहिर होलीका निर्माण गर्न दाउरा, गुईठा जम्मा गरी अधिल्लो दिनको मध्यरातमा गाउँलेहरुले बाहुन बोलाई विधी पूर्वक पुजा पाठ गरी जलाउने गर्दछन् । पूर्णिमाको दिन विहानै देखि होली खेल सुरु गर्दछन् । यस दिन सबै हिन्दुहरुले रंग, अविर लगाईदिने, शुभकामना आदान प्रदान गर्ने, ढोलक, मंजिरा आदि बजाएर नाच्ने गाउँने गर्दछन् ।

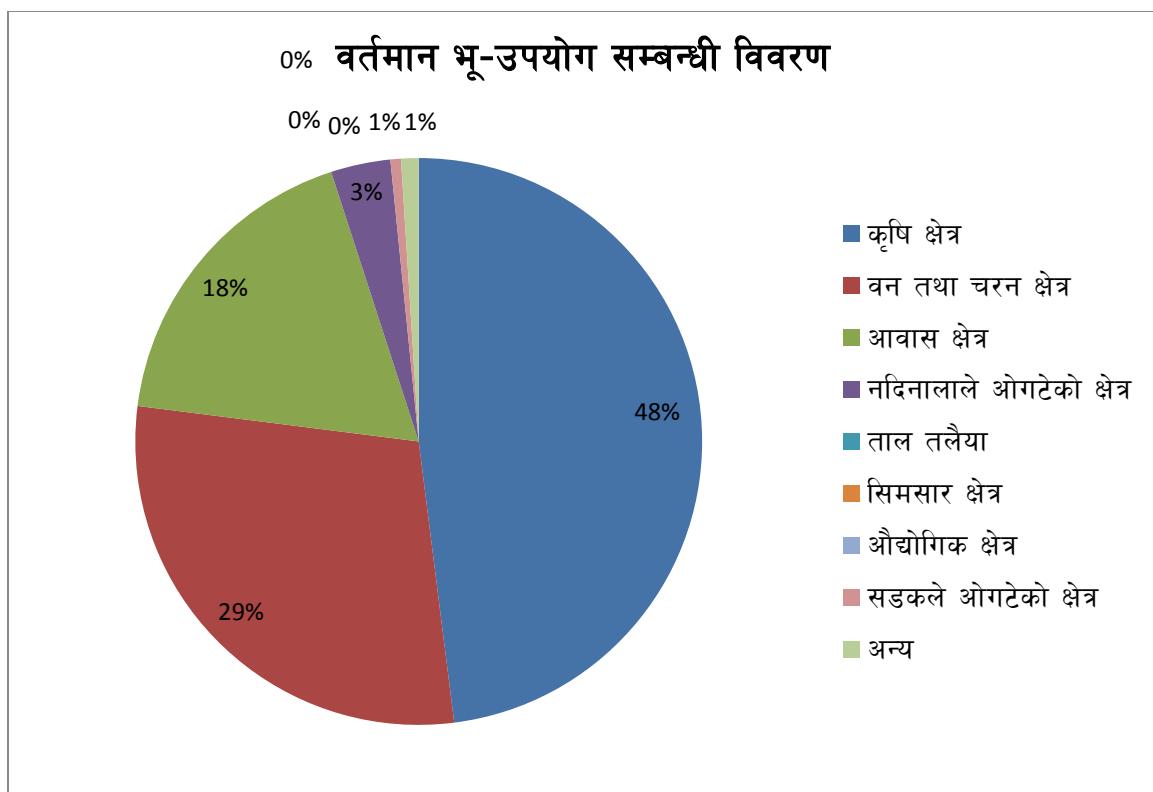
७. पर्यटकीय स्थलहरुको विवरण (धार्मिक/ऐतिहासिक/पुरातात्त्विक) :

क्र.स.	पर्यटकीय स्थलहरुको नाम	स्थलको महत्व	दैनिक औसतमा आउने पर्यटकहरुको संख्या	कैफियत
१	धुरा कैलपाल	देवी देवताको मन्दिरको रूपमा पुजा आजा हुने ।	तिथि विशेष तथा गौरा पर्वमा हजारौँ स्थानीयहरु	वडा नं. ४
२	उदयदेव मन्दिर	देवी देवताको मन्दिरको रूपमा पुजा आजा हुने ।	तिथि विशेष तथा गौरा पर्वमा हजारौँ स्थानीयहरु	वडा नं. ३, ४ र ५
३	देवताल मन्दिर	देवी देवताको मन्दिरको रूपमा पुजा आजा हुने ।	तिथि विशेष तथा गौरा पर्वमा हजारौँ स्थानीयहरु	वडा नं. ४ र ६
४	नागार्जुन मन्दिर	देवी देवताको मन्दिरको रूपमा पुजा आजा हुने ।	तिथि विशेष तथा गौरा पर्वमा हजारौँ स्थानीयहरु	वडा नं. २ र ३
५	पञ्चेश्वर मन्दिर	देवी देवताको मन्दिरको रूपमा पुजा आजा हुने ।	तिथि विशेष तथा गौरा पर्वमा हजारौँ स्थानीयहरु	वडा नं. १
६	चारखाम चौमो मन्दिर	देवी देवताको मन्दिरको रूपमा पुजा आजा हुने ।	तिथि विशेष तथा गौरा पर्वमा हजारौँ स्थानीयहरु	वडा नं. १
७	बालाचौमा मन्दिर	देवी देवताको मन्दिरको रूपमा पुजा आजा हुने ।	तिथि विशेष तथा गौरा पर्वमा हजारौँ स्थानीयहरु	वडा नं. ४
८	भगवती मन्दिर	देवी देवताको मन्दिरको रूपमा पुजा आजा हुने ।	तिथि विशेष तथा गौरा पर्वमा हजारौँ स्थानीयहरु	वडा नं. ४
९	गणमेश्वर मन्दिर	देवी देवताको मन्दिरको रूपमा पुजा आजा हुने ।	तिथि विशेष हजारौँ स्थानीयहरु	वडा नं. ५ र ६

८. वर्तमान भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	विवरण	गाउँपालिका	
		क्षेत्रफल (वर्ग कि. मि.)	प्रतिशत
१	कृषि क्षेत्र	५७.८३ वर्ग कि.मि.	४८%
२	वन तथा चरन क्षेत्र	३४.९३ वर्ग कि.मि.	२८%
३	आवास क्षेत्र	२१.६८ वर्ग कि.मि.	१४%
४	नदिनालाले ओगटेको क्षेत्र	४.०९ वर्ग कि.मि.	२.४%
५	ताल तलैया	० वर्ग कि.मि.	०%
६	सिमसार क्षेत्र	० वर्ग कि.मि.	०%
७	औद्योगिक क्षेत्र	० वर्ग कि.मि.	०%
८	सडकले ओगटेको क्षेत्र	०.७२ वर्ग कि.मि.	०.६%
९	अन्य	१.२० वर्ग कि.मि.	१%
जम्मा		१२०.४८ वर्ग किलोमिटर	१००%

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८

९. सिंचित क्षेत्रफलको विवरण

पञ्चेश्वर गाउँपालिकामा बसोवास गर्ने अधिकांश परिवारहरुको मुख्य पेशा भनेकै कृषि हो । यस गाउँपालिकामा प्राय सबै वडाहरुमा व्यवस्थित तथा आधुनिक सिँचाई पुर्वाधारको सुविधा रहेको देखिएन तर यहाँ बसोवास गर्ने वासिन्दाहरु तथा खोला नजिकका परिवारहरुले परम्परागत रूपमा नै पुराना कुलोकुलेसोहरुबाट सिँचाई गर्ने गरेको छन् । यस गाउँपालिकामा खेतीयोग्य जमिन प्रशस्त भएतापनि व्यवस्थित सिँचाइको अभावमा उत्पादनमा बृद्धि हुन सकेको छैन । तसर्थ यस गाउँपालिकामा सिँचाइको सुविधाको पनि टड्कारो आवश्यकता देखिन्छ । यहाँका कृषकहरु आकाशे पानीको भरमा खेती गर्दै आएकाले समयमै खेती गर्न असहज भएको छ ।

श्रोतः

१०. वन क्षेत्र/नर्सरी सम्बन्धी विवरण

यस पञ्चेश्वर गाउँपालिकामा वन तथा प्राकृतिकक श्रोत साधन रहेतापनि अन्य सामुदायिक वन भने छैनन। खासै घना बन जंगल तथा संरक्षित बनजंगल नहुदा अन्य जन्तु पनि छैनन। यहाँ निजी वन जंगल मात्र भएको हुदा वन्य जन्तु चराचुरंगीहरु पनि धेरै कम रहेको अवस्था छ। यहाँ साना खोलाहरु वाहेक नदी, ताल र सिमसार क्षेत्रहरु छैनन। गाउँपालिकाको सबै भूभाग खेतीयोग्य जमिन, तथा निजी वन, विद्यालय, मन्दिर आदिले ओगटेका छन। गाउँपालिकामा वस्ने वासिन्दाहरु उर्जाका रूपमा बढिजसो दाउराको प्रयोग गर्दछन। प्रयाप्त मात्रामा पशुपालन भएतापनि यसले कृषि उत्पादनमा कम योगदान पुगेको छ।

क्र.स.	विवरण	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	कैफियत
१	सामुदायिक वन	छैन	
२	कबुलियती वन	छैन	
३	धार्मिक वन	छैन	
४	सरकारी संरक्षित वन	छैन	
५	अन्य	छैन	
६	जम्मा		

श्रोतः

११. सरकारी/सार्वजनिक जग्गाहरुको विवरण

क्र.स.	जग्गा रहेको स्थान	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	स्वामित्व
१		छैन	

१२. जनसंख्या विवरणको अवस्था

क्र.स.	विवरण	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	कैफियत

१	जनसंख्या	१८७६६	अठार हजार सात सय छैसठी
२	परिवार संख्या	३३१	तीन हजार तीन सय बाहु
३	जनसंख्याको अनुपातिक विवरण		
४	जनघनत्व	२७.७ घरधुरी प्रति बर्गकिलोमिटर	
५	औषत वृद्धिदर	६.७ प्रतिशत	
६	परिवारको औषत आकार	५.६ जना प्रति परिवार	
७	महिला पुरुष अनुपान (प्रति १०० जना महिलामा पुरुषको संख्या)	५ पुरुष बराबर ६ महिला १०० पुरुषमा १२१ महिला	अनुपात १.२१

श्रोत : केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१३. वडा अनुसार घरधुरी तथा जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	घर परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा	क्षेत्रफल वर्ग कि.मि.	मुख्य वस्तीहरु
१	६३४	१८५३	२११९	३९७२		
२	३२०	८८४	१०७०	१९५४		
३	४५३	१३३१	१४४३	२७७३		
४	८९१	२११७	२६८५	४८०२		
५	५७४	१३७४	१७१५	३०८९		
६	४४०	९२५	१२५१	२१७६		
जम्मा	३,३१२	८,४८४	१०,२८२	१८,७६६		

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१४. उमेर तथा लिंगका आधारमा जनसंख्याको विवरण

सामान्यतया सबैले बुझ्ने भाषामा भन्नुपर्दा कुनै पनि भौगोलिक सीमाभित्र बसोबास गर्ने कुल मानिसको संख्यालाई जनसङ्ख्या भन्न सकिन्छ । जसभित्र विभिन्न प्रकारका जनसाङ्ख्यिक तत्वहरु जस्तैः जाति, लिङ्ग, भाषा, धर्म, उमेर आदि निहित रहेका हुन्छन् । कुनै पनि भौगोलिक क्षेत्रको विकासका लागि त्यस क्षेत्रमा भएको जनसाङ्ख्यिक संरचनाले प्रत्यक्ष प्रभाव पार्दछ । जहाँ शिक्षित, सीपयुक्त, स्वास्थ्य मानिसहरुको बाहुल्यता रहेको हुन्छ त्यो क्षेत्र विकासमा अगाडि देखिन्छ । त्यसैले यी विविध तत्वका आधारमा कुनै ठाउँको निश्चित समयको जनसंख्याको संरचनाको बारेमा अध्ययन गर्ने गरिन्छ । जनसङ्ख्या आफैमा एक गतिशील तत्व पनि हो जुन कुरा यसभित्र निहित तीनवटा अवयवहरु (जन्म, मृत्यु र बसाईसराइ) मा भर पर्दछ । हाम्रो देशको सन्दर्भमा राष्ट्रिय स्तरमा प्रत्येक १०/१० वर्षमा जनगणना मार्फत यी तत्वहरुका बारेमा विश्लेषण गर्ने प्रचलन निरन्तर रूपमा एक शताब्दी अगाडिदेखि हुँदैआएको पाइन्छ । दश वर्षको समय जनसङ्ख्या परिवर्तनका हिसाबले निकै लामो हुने भएकाले स्थानीय स्तरमा नीति नियमहरु निर्माणका लागि विभिन्न संघ संस्थाहरु आफैले आबश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गरेजसरी नै यहाँ पनि यस संस्थाबाट स्थानीय गणकहरु मार्फत घरधुरी सर्वेक्षण गरी तथ्याङ्क सङ्कलन भएको छ ।

उमेर समुह	महिला	पुरुष	तेस्रो लिंगी	जम्मा
५ वर्ष भन्दा मुनि				
५-९ वर्षसम्म				
१०-१४ वर्षसम्म				
१५-१९ वर्षसम्म				
१९-२४ वर्षसम्म				
२५-४५ वर्षसम्म				
४६- ५९ वर्षसम्म				
६०-६९ वर्षसम्म				
७० वर्षभन्दा माथि				
जम्मा				

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१५. आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्याको अवस्था

उमेर समुह	महिला	पुरुष	जम्मा	प्रतिशत
० देखि १४				
१५ देखि ५९				
६० भन्दा माथि				
जम्मा				

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१६. मातृभाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण

क्र.स.	मातृभाषा	प्रतिशत	संख्या
१	बैतडेली	४.०३	७५६ जना
२	नेपाली	९४.०७	१७७३४ जना
३	अन्य	२	२७६ जना
जम्मा		१००	

श्रोत : केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१७. धर्मको आधारमा जनसंख्याको विवरण

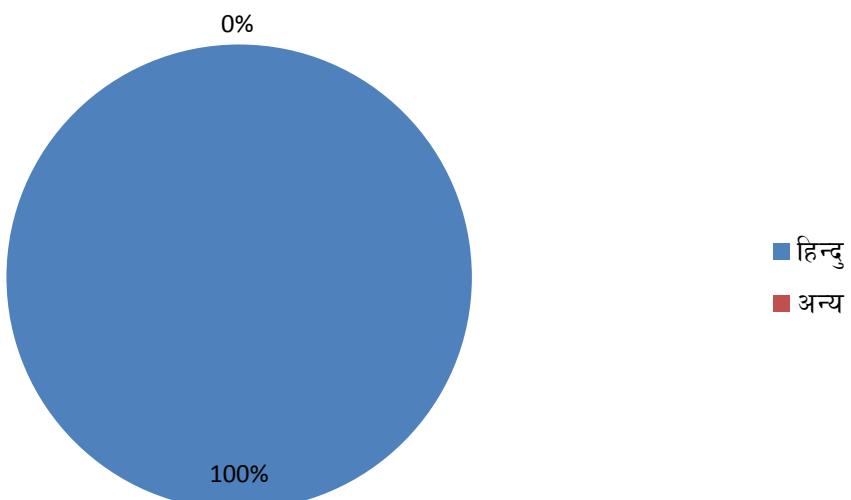
मानिसलाई नैतिकवान्, अस्थावान् तथा अनुशासित बनाउने एउटा आधार धर्म हो भने संस्कृति उसको पहिचान हो । धर्म कुनै पनि समाजको सभ्यता तथा संस्कृति विकासको आधारको रूपमा रहेको हुन्छ । यसरी धर्म संस्कृतिलाई मानिसको जीवन पद्धतिका रूपमा लिन सकिन्छ । आफ्नो मौलिक धर्म, संस्कृति तथा परम्पराप्रति आगाध आस्था, प्रेम र विश्वास गर्नु नेपालीको विशेषता हो । वर्तमान भूमण्डलीकरणको समयमा हाम्रा गाउँघरहरुमा पनि अन्य क्षेत्रको धर्म संस्कृतिको प्रभाव पनि केही मात्रामा भए पनि पर्न थालेको देखिन्छ ।

यस पञ्चेश्वर गाउँपालिकामा अधिकांश तथा सत प्रतिशत हिन्दु धर्मावलम्बीहरु बसोबास गर्दछन् त्यसैले यहाँको चालचलन पनि एकै किसिमको हुने गर्दछ । यहाँको रितिरिवाज, चालचलन, भेषभुषा तथा सँस्कृति एकै किसिमको देखिन्छ ।

क्र.सं.	धर्म	घरधुरी	जनसंख्या	प्रतिशत
१	हिन्दु	३३१२	१८,७६६	१००
२	बौद्ध	०	०	०
३	इस्लाम	०	०	०
४	किरात	०	०	०
५	क्रिस्चियन	०	०	०
६	प्रकृति	०	०	०
७	वन	०	०	०
८	जैन	०	०	०
९	वहार्इ	०	०	०
१०	सिख	०	०	०
११	उल्लेख नभएको	०	०	०
जम्मा		३३१२	१८,७६६	१००

श्रोत : केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८

धर्मको आधारमा जनसंख्याको विवरण

१८. जातियताको आधारमा जनसंख्याको विवरण

क्र.स.	जातियता	संख्या	प्रतिशत
१	क्षेत्री	६९७५	३७.१७ %
२	ठकुरी	४८९८	२६.१० %
३	लोहार	१५१४	८.०७ %
४	ब्राह्मण पहाडी	१४१३	७.५३ %
५	सार्की	११६६	६.२१ %
६	कामी	९१०	४.८५ %
७	दमाई / ढोली	९५३	५.०८ %
८	दलित	४६४	२.४७ %
९	ब्राह्मण तराइ	१७१	०.९१ %
१०	धानुक	९४	०.५० %
११	जनजाती	६०	०.३२ %
१२	मगर	१२	०.०६३ %
१३	मेवाहड वोला	३२	०.१७ %
१४	सन्यासी	३०	०.१६ %
१५	बादी	१०	०.०५४ %
१६	अन्य	६४	०.२६ %
जम्मा		१८७६६ जना	१०० प्रतिशत

श्रोत : केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१९. लिंग र उमेरका आधारमा घरमुलीको विवरण

लिंग	जम्मा	घरमुलीको संख्या						
		१४ वर्ष सम्म	१५-२५	२६-३६	३७-४७	४८-५८	५९-६९	७० देखि माथि
जम्मा								
पुरुष								

महिला								
-------	--	--	--	--	--	--	--	--

श्रोत : केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८

२०. १० वर्ष र सो भन्दा माथिका महिला पुरुषहरुको पहिलो पटक विवाह गरेको उमेरको आधारमा जनसंख्या

लिंग	जम्मा	पहिलो पटक विवाह गरेको उमेर									
		१० वर्ष भन्दा मुनी	१०-१४	१५-१९	२०-२४	२५-२९	३०-३४	३५-३९	४०-४४	४५-४९	५० र सो भन्दा माथि
जम्मा											
पुरुष											
महिला											

श्रोत : केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८

२१. अपांगताको आधारमा जनसंख्या

लिंग	जम्मा अपांगता संख्या	अपांगताका आधारमा जनसंख्या			
		पूर्ण अशक्त अपांगता रातो रंगको	अति अशक्त अपांगता परिचय पत्र (नीलो रंगको)	मध्यम अपांगता (पहेलो रंगको)	सामान्य अपांगता (सेता रंगको)
जम्मा					
पुरुष					
महिला					

श्रोत : केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८

२२. अपांगता परिचयपत्र लिएका बालवालिकाको विवरण

अपांगता परिचय पत्रको किसिम	परिचयपत्र लिएका बालबालिकाको संख्या		
	बालिको	बालक	जम्मा
पूर्ण अशक्त अपांगता रातो रंगको			
अति अशक्त अपांगता परिचय पत्र (नीलो रंगको)			
मध्यम अपांगता (पहेलो रंगको)			
सामान्य अपांगता (सेता रंगको)			

२३. छाना तथा घरको प्रकारको आधारमा घरधुरी संख्या

मानिसका आधारभूत आवश्यकताहरु मध्ये आवास एक हो । स्थानीय भौगोलिक परिवेश, घरपरिवारको सामाजिक-सांस्कृतिक, धार्मिक, आर्थिक तथा जातीयगत विविधता जस्ता विविध कारणले मानिसको आवासमा प्रभाव पारिरहेको हुन्छ । पहिलेको समयमा मानिसले घर निर्माण गर्नका लागि सम्बन्धित क्षेत्रमा विद्यमान प्राकृतिक संसाधन (विशेषतः खेतीयोग्य जमिन, वन तथा पर्याप्त पानी भएको) को अवस्थालाई हेर्ने गरिन्थ्यो सोही अनुरूप बस्तीको विकास भएको कुरा मानव सभ्यताको विकासको अध्ययनबाट थाहा पाउन सकिन्छ । तर बर्तमान समयमा यतिले मात्र नपुगेर विद्यमान भौतिक तथा सामाजिक सेवा सुविधा (शिक्षा, स्वास्थ्य, यातायात, सञ्चार) हरु पनि हेर्ने गरिन्छ । तर हाम्रा सम्पूर्ण गाउँघर यस्ता किसिमका सेवा सुविधाबाट सुसज्जित भने छैनन् । करिय बस्तीहरु प्राकृतिक प्रकोपको उच्च जोखिममा रहेका पनि देख्न सकिन्छ ।

क्र.स.	घरको प्रकार	संख्या	प्रतिशत
१	माटोले छाएका	३२५५	९८.२७%
२	सिमेन्टले	३९	१.१७%
३	आर सी.सी	०	० %
४	काठले छाएका	१	०.०३%
५	अन्य	०	० %
६	उल्लेख नभएको	१७	०.०५१%
७	जम्मा	३३१२	१००%

श्रोत : केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८

२४. स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको बसोबासको अवस्था

नेपालीको सन्दर्भमा हालसम्म पनि भूमि सम्पत्तिको प्रमुख मापकको रूपमा रहिरहेको छ । अन्तरराष्ट्रिय अनुभवहरूलाई हर्ने हो भने विश्वको आधुनिकतासंगै सम्पत्तिको प्रमुख मापक भूमि क्रमशः कम मान्यताको सम्पत्तिमा रूपान्तरण हुदै गएपनि नेपालको भू-राजनीति, अर्थराजनीति आदि नेपालको आय एवम् रोजगारीको प्रमुख स्रोत कृषि नै भइरहेको तथा परम्परागत रूपमा गरिदै आएको सम्पत्तिको परिभाषामा स्थायी सम्पत्तिलाई मात्र मुख्य सम्पत्ति मान्ने आम मान्यताका कारण भूमि नै प्रमुख रूपमा सम्पत्तिको मापकको रूपमा रहिरहेको छ । भू-स्वामित्व सम्बन्धी विषय राजनीतिक नाराको पनि केन्द्र विन्दुमा रहिरहेको छ । र भूमिको वितरण एवम् स्वामित्वको विषयलाई नेपालका प्रायः सबै राजनीतिक दलहरूले राजनीतिक नाराको केन्द्रमा राखेको पाईन्छ । यस परिप्रेक्षमा यस गाउँपालिका अन्तरगतको कुनै पनि वडाहरूमा भूमिको वितरण कुनै प्रयोजनमा कति मात्रामा गरिएको छ भन्ने कुराले त्यस गाउँपालिकाको कृषि, बस्ती, वनजङ्गलको लगायत प्राकृतिक स्रोतको घनत्वलाई पनि दर्शाउछ ।

क्र.स.	स्वामित्वको विवरण	परिवार संख्या	प्रतिशत
१	निजी	३२८४	९९.१५%
२	भाडामा	१४	०.४२ %
३	संस्थागत	२	०.०६ %
४	अन्य	१२	०.३६ %
जम्मा		३३१२	१०० %

श्रोत : केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८

२५. खानेपानीको श्रोतको आधारमा घरपरिवार सम्बन्धी विवरण

सि.न.	खानेपानीको श्रोतहरू	घरपरिवार संख्या	प्रतिशत
१	पाइपधारा	२६७९	८०.८७
२	ट्युबवेल/हेन्डपम्प	१	०.०३%
३	ढाकिएकोइनार /कुवा	३६	१.०७%
४	नढाकिएकोइनार /कुवा	१९९	६.०२%
५	मूलको पानी	३०३	९.१४%
६	खोला/नदीको पानी	८५	२.५७%
७	अन्य	०	०%

८	उल्लेख नभएको	९	०.२६%
जम्मा		३३१२	१००%

२६. इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरपरिवार विवरण

सि.न.	इन्धनको प्रकार	घरपरिवार संख्या	प्रतिशत
१	दाउरा	३२७४	९८.८३ %
२	मट्टीतेल	२३	०.६९ %
३	एल पि.ग्यास	०	० %
४	गुइठा	३	०.१० %
५	गोवर ग्यास	०	० %
६	विजुली	०	० %
७	अन्य	०	० %
८	उल्लेख नभएको	१२	०.३६ %
जम्मा		३३१२	१००%

२७. बत्ती प्रयोगको आधारमा घरपरिवार विवरण

ऊर्जा विकासको एक मुख्य सूचक हो । जुन स्थान विशेषमा ऊर्जाको खपत उच्च हुन्छ, त्यस स्थान विकास प्रकृयाको गतिमा अगाडी रहन्छ । मानवीय विकास सुचक (HDI) को गणनामा ऊर्जाको खपतलाई एउटा प्रमुख आधार बनाइएको छ । ऊर्जाको आबश्यकता तथा महत्त्व मानिसको दैनिक जीवनदेखि विकास निर्माणका हरेक क्षेत्रमा रहन्छ । अहिलेको विकसित विश्वमा ऊर्जाको उत्पादन बिभिन्न स्रोतबाट गर्ने गरेको पाइन्छ । हाम्रो जस्तो जलश्रोतको धनी (विद्युत उत्पादन गर्ने हिसाबले विश्वको दोस्रो धनी) देशमा यस्को महत्त्व तै बढी देखिन्छ । यद्यपि सबै क्षेत्रका बासिन्दासँग यसको पहुँच नरहेको अवस्था छ ।

सि.न.	बत्तीको प्रकार	घरपरिवार संख्या	प्रतिशत
१	विजुली	७०	२.११ %

२	मटीतेल	२०६५	६२.३४ %
३	वायोग्यास	१०	०.३० %
४	सोलार	९७४	२९.४० %
५	अन्य	१८२	५.४९ %
६	उल्लेख नभएका	११	०.३३ %
जम्मा		३३१२	१००%

२८. उपलब्ध सेवा सुविधाको आधारमा घरपरिवार विवरण

सि.न.	बत्तीको प्रकार	घरपरिवार संख्या	प्रतिशत
	कुनै सेवा सुविधा नभएका	१५५८	
	कम्तीमा एउटा सुविधा भएका	१७५४	
१	रेडियो भएका	१५८५	४७.८५ %
२	टि.भी भएका	७७	२.३२ %
३	केवल लाइन जोडेका	५	०.१५ %
४	कम्प्युटर भएका	१	०.३० %
५	इन्टरनेट सुविधा भएका	१	०.३० %
६	टेलिफोन भएका	१०	०.३० %
७	मोवाइल	१५१३	४५.६८ %
८	मोटरसाईकल	२	०.०६ %
९	साइकल	३	०.०९ %
१०	अन्य साधन	४	०.१२ %
११	फिज	०	० %
१२	उल्लेख नभएका	१११	३.३५ %
जम्मा			१०० %

२९. शौचालय प्रयोगको आधारमा घरपरिवार विवरण

कुनै पनि समाजको सरसफाई सम्बन्धी चेतनाको स्तर मापनको एउटा आधारका रूपमा शौचालयलाई लिने गरिन्छ । शौचालयको प्रयोगलाई मानिसको आदतका रूपमा पनि लिने गरिन्छ । यसको आदत बस्न नसकेका हाम्रा गाउँघरका कितिपय मानिसहरूले यसलाई अनाबश्यक बस्तुका रूपमा लिने गरेको पनि देखिन्छ जसले गर्दा शौचालय निर्माण गर्नुलाई अनाबश्यक खर्चका रूपमा

लिने प्रबृत्ती रहेको छ । तर जुनसुकै बहानामा शौचालय निर्माण नगर्नु अहिलेको समयमा बिडम्बनाको कुरा हो । यस गाउँपालिकाको शौचालय निर्माण तथा प्रयोगको अवस्थालाई विभिन्न शीर्षकमा देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

सि.न.	चर्पीको प्रयोग	घर परिवार संख्या	प्रतिशत
१	चर्पी नभएको	२३१७	६९.९७ %
२	फलस भएको (सार्वजनिक ढल)	८३७	२५.२५ %
३	फलस भएको (सेप्टिक याङ्ट)	१४६	४.४१ %
४	उल्लेखनभएको	१२	०.३६ %
जम्मा		३३१२	१०० %

३०. बसाई सराई सम्बन्धी विवरण

बसाई सराई विवरण	महिला	पुरुष	जम्मा	मुख्य जिल्लाहरु
गाउँपालिका भित्र आएका				
गाउँपालिकाबाट बाहिर गएका				
जम्मा				

३१. खाद्यान्न आत्मनिर्भरताको अवस्था

यस गाउँपालिकामा उत्पादन गर्ने तरिकामा नयाँ प्रविधि अपनाईएमा उत्पादनमा वृद्धि गरेर वासिन्दाहरुलाई वर्ष भरि खान पुग्न सक्छ भन्नु उत्तियुक्ति नहोला । तर यहाँका वासिन्दाहरुको एक समान जग्गा छैन । कसैसँग गरि खाने जग्गा छैन भने कसैसँग धेरै भएर बाँझो राख्ने खेती नगर्ने हुदा उत्पादनमा कमि हुन गई यस गाउँपालिकामा बसोवास गर्ने सबै घर परिवारहरुलाई वर्ष भरि खान नपुग्ने अवस्था देखिन्छ ।

क्र.स.	खाद्यान्न उपलब्धताको आधारमा परिवार	संख्या / प्रतिशत	कैफियत
--------	------------------------------------	------------------	--------

	संख्याको विवरण		
१	३ महिनाभन्दा कम खान पुग्ने परिवार		
२	४-६ महिना खान पुग्ने परिवार		
३	७-९ महिना खान पुग्ने परिवार		
४	१०-१२ महिना खान पुग्ने परिवार		
५	आफ्नो खेतवारीको उत्पादनबाट खान पुगेर बेच विखन गर्ने परिवार		
जम्मा			

३२. स्वामित्वको प्रकारको आधारमा महिला घरमुली सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	स्वामित्वको विवरण	संख्या / प्रतिशत	कैफियत
१	घरजग्गा दुवैमा स्वामित्व भएका		
२	जग्गामा मात्रे स्वामित्व भएका		
३	घरजग्गा दुवैमा स्वामित्व नभएको		
४	उल्लेख नभएको		
जम्मा			

३३. भूस्वामित्व सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	स्वामित्वको विवरण	संख्या / प्रतिशत	कैफियत
१	स्वामित्व भएका		
२	स्वामित्व नभएका		
३	आफ्नो जग्गा अरुलाई कमाउन दिएको		
४	अरुको जग्गा कमाउने		
५	उल्लेख नभएको		
जम्मा			

३४. परिवारको स्वामित्वमा रहेको जग्गा जमिन सम्बन्धि विवरण

सि.न.	स्वामित्वको विवरण		जम्मा घरधुरी	प्रतिशत
१	२ रोपनी भन्दा कम	५ कठ्ठा भन्दा कम		
२	२ देखि ५ रोपनी सम्म	६ देखि १० कठ्ठा सम्म		
३	६ देखि १० रोपनी सम्म	११ देखि २० कठ्ठा सम्म		
४	११ देखि २० रोपनी सम्म	२१ देखि ३० कठ्ठा सम्म		
५	२० रोपनी भन्दा माथि	३१ कठ्ठा भन्दा माथि		
६	जग्गा नैनभएको	जग्गा नै नभएको		
७	थाहा नभएको	थाहा नभएको		
जम्मा				

३५. आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ को पञ्जिकरणको विवरण

क्र.स.	विवरण	२०७२/०७३ को जनसंख्या	जम्मा दर्ता संख्या	महिला	पुरुष
१	जन्म दर्ता				
१.१	५ वर्ष सम्मका				
१.२	५ वर्षदेखि १८ वर्ष सम्मका बालबालिका				
१.३	१८ वर्ष माथिका मानिस				
२	मृत्यु दर्ता				
३	सम्बन्ध बिच्छेद				
४	बसाईसराई				
५	विवाह दर्ता				
५.१	१८ वर्ष भन्दा कम उमेर				
५.२	१८ वर्ष भन्दा माथि				
जम्मा					

३६. आर्थिक वर्ष २०७२/०७३ मा भएको नागरिकता तथा अन्य सिफारिसहरुको विवरण

क्र.स.	विवरण	सिफारिस संख्या
१	नागरिकता सिफारिस	
२	नाता प्रमाणित	
३	अन्य सिफारिस	
४	नक्सापास संख्या	

३७. जेष्ठ नागरिक तथा एकल महिलाहरुको विवरण (आ.व. २०७२/०७३)

क्र.स.	विवरण	संख्या	कैफियत
१			
१.१			
१.२			
जम्मा			
	जेष्ठ दलित		
	महिला		
	पुरुष		
जम्मा			
२	कुल एकल महिला		
३	लोपोन्मुख जाति		
४	जम्मा पूर्ण अपांग महिला ..... पुरुष		
५	जम्मा आशिंक अपांग..... महिला ..... पुरुष		

३८. वडा अनुसार सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउने व्यक्तिहरूको विवरण

वडा नं.	जेष्ठ नागरिक			दलित जेष्ठ नागरिक			एकल महिला			आंशिक अपांग			कुल जम्मा
	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा	

३९. शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

बर्तमान समयमा शिक्षा आर्जनलाई प्रत्येक व्यक्तिको नैसर्गिक अधिकारका रूपमा लिइन्छ र नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ मा यसलाई मौलिक हकका रूपमा पनि राखिएको छ । तरपनि हाम्रो देशका सम्पूर्ण वालवालिकाहरूले यो अबसर प्राप्त गर्न सकिरहेका छैनन् । त्यसका विविध कारणहरू रहेका छन् । ती कारणहरू पहिचान गरी तिनीहरूको समाधानका लागि सरकारले बिभिन्न कार्यक्रम तथा परियोजनाहरू पनि सञ्चालन गरिरहेकोछ । विश्वभरीका सबै मानिसहरूका लागि भएको शिक्षा सम्बन्धी विश्व शिखर सम्मेलन र त्यसपछि भएको सबैका लागि शिक्षा मञ्चको बैठकले राखेका बिभिन्न लक्ष्यहरूमा नेपालले पनि सहमति जनाई हस्ताक्षर गरिसकेको अवस्था छ । शिक्षामा लैंगिक बिभेदको अन्त्य गर्न छात्राहरूका लागि विषेश प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरू पनि सञ्चालन भइरहेका छन् । जसबाट केही अपेक्षित उपलब्धिहरू पनि प्राप्त हुँदै गरेको अवस्था छ । गाउँ गाउँमा विद्यालयका सङ्ख्या पनि बढिरहेका छन् । साथै बिभिन्न अनौपचारिक कार्यक्रम मार्फत पनि साक्षरता कार्यक्रमहरू सञ्चालन भईरहेकाले निरक्षरतादर घटिरहेको छ । शिक्षालाई विकासको पूर्वाधारका रूपमा लिइने भएकाले कुनै पनि क्षेत्रको शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषण एउटा महत्वपूर्ण पक्ष हो ।

विवरण	सरकारी	सामुदायिक	निजी विद्यालय	अन्य
प्रा.वि.				
नि.मा.वि.				
मा.वि.				
उ.मा.वि.				
क्याम्पस				
वेद विद्याश्रम				
मदरशा				
अन्य	प्राविधिक शिक्षालय			
	सीप विकास तालिम केन्द्र			
	सामुदायिक वालविकास केन्द्र			

४०. विश्वविद्यालय तथा कलेजहरु

क्र.स.	उ.मा.वि., कलेजको नाम	ठेगाना	सञ्चालित कार्यक्रम तथा तह	विद्यार्थी संख्या
	कुलाउ माध्यमिक विद्यालय कुलाउ	पञ्चेश्वर गाउँपालिका वडा नं. ३ कुलाउ		६०५ जना

यस पञ्चेश्वर गाउँपालिकामा एक मात्र उच्च माध्यमिक विद्यालय रहेको छ। भने क्याम्पस नभएको अवस्था छ। यहाँका विद्यार्थीहरु क्याम्पस पढ्न बैतडी सदरमुकाम जाने गर्दछन् भने केही विद्यार्थीहरु तरइका जिल्लाहरुमा जानेगर्दछन्। यस कुलाउ माध्यमिक विद्यालयलाई क्याम्पस सम्मको स्वीकृती दिनु आजको टड्कारो आवश्यकता देखिएको छ। जसका लागि गाउँपालिकाले पनि पहल जारी राखेको छ।

४१. ५ बर्ष र सो भन्दा माथिकाको साक्षरताको आधारमा जनसंख्या विवरण

लिंग	५ बष्‌र सो भन्दा माथिको जनसंख्या	जनसंख्याको अवस्था			
		लेख्न र पढ्न	पढ्न मात्रै	पढ्न लेख्न	थाहा नभएको

		सक्ने	सक्ने	नसक्ने	
जम्मा					
पुरुष					
महिला					

४२. विद्यालयमा अध्ययन गरिरहेको छात्रछात्राहरूको विवरण (संख्या)

क्र.स.	विद्यालयको नाम	प्रा.वि. तहमा विद्यार्थी संख्या			नि.मा.वि. तहमा विद्यार्थी संख्या			मा.वि. तहमा विद्यार्थी संख्या		
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
१	अम्पुर मा.वि., विजुल	३२	३६	६८	५२	५१	१०३	३६	४१	७७
२	भरकोटी प्रा.वि., मटेला	३६	२२	५८						
३	भूमिराज नि.मा.वि., सल्लाधाम	७६	६८	१४४	६१	४१	१०२			
४	चमलपुर प्रा.वि., बलरा	४७	४२	८९						
५	चतुर्बाहु नि.मा.वि., सेरबाइसेक	६०	५७	११७	५०	३५	८५			
६	देवताल प्रा.वि., लेक दौडीदेवल	१६	१४	३०						
७	देवताल मा.वि. , बास्कु	६५	१०	१३५	५५	३९	९४	३८	३०	६८
८	हुङ्गीखान मा.वि., लेक	७८	७६	१५४	१०६	१०१	२०७	९५	९९	१९४
९	दुर्गा आधार वि., रोडीदेवल	६४	३३	९७	२९	२७	५६			
१०	गडदेव प्रा.वि., सेरी	४०	३९	७९						
११	गणेश प्रा.वि., सुन्टोला	५०	४९	९९						
१२	गरमेश्वर आधार वि., नेटा	४५	४४	८९	२६	२२	४८			
१३	हटीराज प्रा.वि., बगरेटी	३१	३८	६९						
१४	जबलपुर मा.वि., सैलोडा	३५	२३	५८	३६	५१	५७	१००	६३	१६३

१५	जैपुर मा.वि., जेबलकट्टे	८१	७४	१५५	५०	४४	९४	३९	४४	८३
१६	जनचेतना प्रा.वि., डुंग्री	४४	३६	८०						
१७	कैलपाल आधार वि., चौडली	४१	४६	८७	३१	३६	६७			
१८	कैलपाल प्रा.वि., हरचन	२३	२५	४८						
१९	कुलाऊ मा.वि., कुलाऊँ	४५	६८	११३	८६	१०५	१११	९९	१०२	३०१
२०	कल्यानपुर आधार वि., विनायक	५५	४१	९६	३१	३४	६५			
२१	केदार आधार वि., लडागाऊँ	६९	५७	१२६	२४	३३	५७			
२२	केदार प्रा.वि., केलेगाडा	१८	१६	३४						
२३	महकाली प्रा.वि., डीरमोडा	५१	३८	८९						
२४	नागार्जुन मा.वि., रन्तोली	४३	३७	८०	४३	४१	८४	४१	३६	७७
२५	नागार्जुन प्रा.वि., पलाडी	७१	६२	१३३						
२६	नागार्जुन प्रा.वि., बज्वगाड	४४	४४	८८						
२७	प्रगती प्रा.वि., द्वारी	२४	३४	४७						
२८	रयपुर आधार वि., निगलाड	५२	५३	१०५	२५	२२	४७			
२९	सिद्धनाथ प्रा.वि.दलपोखरी	५१	२४	७५						
३०	सोमेश्वर आधार वि., मड	३६	३८	७४	५९	५७	११६	२७	४६	७३
३१	सृजना प्रा.वि., डुंग्रा	१३	२०	२३						
३२	तकतीलकपुर मा.वि., दौकोट	७	७	१४						
३३	तलेश्वर मा.वि., बन्ना	५९	८१	१४०	५३	५३	१०६	३४	४३	७७
३४	तलेश्वर प्रा.वि., बिजुल	२१	२३	४४						
३५	उदय देवकलभाडी प्रा.वि., नोला	७	२	९						

४३. विद्यालयमा भर्ना नभएका विद्यालय छाडेका वालवालिकाहरुको विवरण

लिंग	भर्ना नभएको संख्या	विद्यालय छाडेको संख्या
छात्र		
छात्रा		
जम्मा		

४४. कुल साक्षरता दरमा महिलाहरुको हिस्सा

विवरण	गणना वर्ष	
	२०५८	२०६८
कुल साक्षरता दर		
पुरुष साक्षरता दर		
महिला साक्षरता दर		

४५. वडा अनुसार साक्षरता प्रतिशत

वडा नं.	साक्षरता दर	
१	औषतमा	
	महिला	
	पुरुष	
	दलित	
	जनजाती	
	अन्य जाती	
२	औषतमा	
	महिला	
	पुरुष	
	दलित	
	जनजाती	
	अन्य जाती	
३	औषतमा	

	महिला	
	पुरुष	
	दलित	
	जनजाती	
	अन्य जाती	
४	औषतमा	
	महिला	
	पुरुष	
	दलित	
	जनजाती	
	अन्य जाती	
५	औषतमा	
	महिला	
	पुरुष	
	दलित	
	जनजाती	
	अन्य जाती	
६	औषतमा	
	महिला	
	पुरुष	
	दलित	
	जनजाती	
	अन्य जाती	
७	औषतमा	
	महिला	
	पुरुष	
	दलित	
	जनजाती	
	अन्य जाती	
८	औषतमा	
	महिला	
	पुरुष	
	दलित	
	जनजाती	

	अन्य जाती	
९	औषतमा	
	महिला	
	पुरुष	
	दलित	
	जनजाती	
	अन्य जाती	
१०	औषतमा	
	महिला	
	पुरुष	
	दलित	
	जनजाती	
	अन्य जाती	
जम्मा		

४६. विद्यालयहरुमा शौचालयको विवरण

जम्मा विद्यालय संख्या	शौचालयको किसिम (संख्यामा उल्लेख)				
	सामान्य, सबैले प्रयोग गर्ने किसिमको	शिक्षक शिक्षिकाको लागि	छात्राछात्राका लागि	अपांगका लागि	शौचालय नभएको

४७. तहगत शिक्षक विवरण

क्रस	शिक्षकको नाम	विद्यालयको नाम	तह विवरण	पद
१	कमलापति तिवारी	केदार निमावि लडागाउँ	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
२	नन्द किशोर तिवारी	केदार निमावि लडागाउँ	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी

३	रमेश दत्त कलौनी	केदार निमावि लडागाउँ	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
४	नवराजन पन्त	कैलपाल निमावि चौडालि	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
५	केशव सिंह घटाल	गणेश प्रावि सुन्तोला	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
६	जित सिंह घटाल	चर्तुरवाहु निमावि शेरीवैसेक	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
७	भवानी दत्त त्रिपाटी	चर्तुरवाहु निमावि शेरीवैसेक	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
८	मोहन सिंह घटाल	चर्तुरवाहु निमावि शेरीवैसेक	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
९	मोहन सिंह साउद	डुड्गीखान मावि सेरीलेक	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
१०	दलवीर सिंह साउद	डुड्गीखान मावि सेरीलेक	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
११	प्रकाश दत्त कलौनी	डुड्गीखान मावि सेरीलेक	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
१२	तुलसी साउद	डुड्गीखान मावि सेरीलेक	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
१३	शुक्र बहादुर चन्द	देवथला मावि वास्कु	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
१४	कृत बहादुर चन्द	देवथला मावि वास्कु	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
१५	हरुदय लुहार	देवथला मावि वास्कु	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
१६	कृष्ण बहादुर चन्द	नागार्चन प्रावि बज्वागडा	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
१७	इश्वर बहादुर चन्द	नागार्जुन प्रावि पालाडी	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
१८	हंसीदत्त तिवारी	नागार्जुन प्रावि पालाडी	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
१९	शिव बहादुर साउद	भूमीराज आ वि सल्लाधानुकुडी	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
२०	पंचम सिंह साउ	भूमीराज आ वि सल्लाधानुकुडी	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
२१	दौलत सिंह साउद	भूमीराज आ वि सल्लाधानुकुडी	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
२२	खिमानन्द तिवारी	सिद्धनाथ प्रावि ढलापोखरी	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
२४	हरि दत्त भट्ट	सिद्धनाथ प्रावि ढलापोखरी	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
२६	कृष्ण सिंह जोशी	सुन्दरपुर प्रावि देउकोट	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
२७	बलदेव चन्द	सुन्दरपुर प्रावि देउकोट	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
२८	परमानन्द कलौनी	सोमेश्वर मावि मड	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
२९	रघुनाथ कलौनी	सोमेश्वर मावि मड	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
३०	डम्बर दत्त कलौनी	सोमेश्वर मावि मड	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
३१	शान्ति प्रसाद कलौनी	हटैराज प्रावि वग्रेठी	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी

३२	टिका दत्त भट्ट	आमपुर मावि विजूल	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
३३	चंचल सिंह भण्डारी	आमपुर मावि विजूल	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
३४	नरीराम कामी	आमपुर मावि विजूल	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
३५	महेश बहादुर चन्द	चमलपुर प्रावि वलारा	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
३६	दुरा कुमारी चन्द	चमलपुर प्रावि वलारा	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
३७	वलविर चन्द	महाकाली प्रावि धिरमडा	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
३८	पदम राज भट्ट	महाकाली प्रावि धिरमडा	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
३९	सुनिता चन्द	विजयपुर मावि तितावै	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
४०	राधा चन्द	विजयपुर मावि तितावै	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
४१	करविर चन्द	कल्याणपुर निमावि विनायक	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
४२	राज बहादुर चन्द	कल्याणपुर निमावि विनायक	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
४३	संगिता कुमारी भूल	कल्याणपुर निमावि विनायक	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
४४	बलदेव तिवारी	प्रगति प्राथमिक विद्यालय	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
४५	सेतु जोशी	प्रगति प्राथमिक विद्यालय	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
४६	कृष्ण दत्त तिवारी	कुलाउ मावि कुलाउ	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
४७	बसन्ति चन्द	कुलाउ मावि कुलाउ	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
४८	राज बहादुर चन्द	कुलाउ मावि कुलाउ	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
४९	नरी दत्त भट्ट	कुलाउ मावि कुलाउ	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
५०	जगत सिंह जोशी	कुलाउ मावि कुलाउ	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
५१	दिन बन्धु भट्ट	जवलपुर मावि सैलोडा	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
५२	भानु दत्त तिवारी	जवलपुर मावि सैलोडा	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
५३	चन्द्रशेखर भट्ट	जवलपुर मावि सैलोडा	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
५४	मनिषा चन्द	जवलपुर मावि सैलोडा	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
५५	कर्ण बहादुर चन्द	जवलपुर मावि सैलोडा	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
५६	पदम बहादुर चन्द	टाक तिलकपुर मावि वान्ना	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
५७	लाल बहादुर चन्द	टाक तिलकपुर मावि वान्ना	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
५८	गौरि भट्ट	टाक तिलकपुर मावि वान्ना	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
५९	लाल बहादुर चन्द	रायपुर निमावि निङ्लाड	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
६०	कमला चन्द	रायपुर निमावि निङ्लाड	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
६१	गोपाल दत्त भट्ट	गणमेश्वर निमावि नेटा	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
६२	बसन्ती भण्डारी	गणमेश्वर निमावि नेटा	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी

६३	बन्दा भण्डारी	गणमेश्वर निमावि नेटा	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
६४	लोकेन्द्र बहादुर चन्द	ग्वालेक प्रावि तल्लीताल	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
६५	तेज सिंह थापा	ग्वालेक प्रावि तल्लीताल	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
६६	नयन सिंह भण्डारी	चमलपुर प्रावि वलारा	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
६७	धिरेन्द्र प्रसाद पन्त	जयपुर मावि जेवलकट्टे	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
६८	राजेन्द्र देव भट्ट	जयपुर मावि जेवलकट्टे	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
६९	जानकी चन्द	जयपुर मावि जेवलकट्टे	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
७०	महेन्द्र सिंह भण्डारी	दुर्गा निमावी रोडीदेवल	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
७१	शिवराम पार्कि	दुर्गा निमावी रोडीदेवल	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
७२	सरस्वती महरा	दुर्गा निमावी रोडीदेवल	प्रावि अस्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
७३	राजु सिंह भण्डारी	नागार्चन मावि रन्तोली	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
७४	नन्दराज जोशी	नागार्चन मावि रन्तोली	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
७५	शिव दत्त जोशी	नागार्चन मावि रन्तोली	प्रावि स्थायी	प्रा.वि. दरबन्दी
७६	गंगादत्त तिवारी	कुलाउ मावि कुलाउ	निमावि स्थायी	नि.मा.वि. दरबन्दी
७७	मदन बहादुर चन्द	कुलाउ मावि कुलाउ	निमावि स्थायी	नि.मा.वि. दरबन्दी
८८	परमानन्द भट्ट	कुलाउ मावि कुलाउ	निमावि स्थायी	नि.मा.वि. दरबन्दी
७९	टेक बहादुर चन्द	जवलपुर मावि सैलोडा	निमावि अस्थायी	नि.मा.वि. दरबन्दी
८०	समशेर सिंह घोटा	जवलपुर मावि सैलोडा	निमावि स्थायी	नि.मा.वि. दरबन्दी
८१	दिलिप सिंह भण्डारी	जवलपुर मावि सैलोडा	निमावि स्थायी	नि.मा.वि. दरबन्दी
८२	कर्ण बहादुर चन्द	जवलपुर मावि सैलोडा	निमावि अस्थायी	नि.मा.वि. दरबन्दी
८३	नरेन्द्र सिंह भण्डारी	डुडिग्रीखान मावि सेरीलेक	निमावि स्थायी	नि.मा.वि. दरबन्दी
८४	कल्याण सिंह साउद	डुडिग्रीखान मावि सेरीलेक	निमावि स्थायी	नि.मा.वि. दरबन्दी
८५	ज्ञान सिंह साउद	डुडिग्रीखान मावि सेरीलेक	निमावि स्थायी	नि.मा.वि. दरबन्दी
८६	जय सिंह भण्डारी	आमपुर मावि विजुल	निमावि स्थायी	नि.मा.वि. दरबन्दी
८७	हरी सिंह घटाल	आमपुर मावि विजुल	निमावि स्थायी	नि.मा.वि. दरबन्दी
८८	नरेश बहादुर वोगटी	आमपुर मावि विजुल	निमावि स्थायी	नि.मा.वि. दरबन्दी
८९	गोरख बहादुर चन्द	जयपुर मावि जेवलकट्टे	निमावि अस्थायी	नि.मा.वि. दरबन्दी
९०	जयदत्त भट्ट	नागार्चन मावि रन्तोली	निमावि स्थायी	नि.मा.वि. दरबन्दी
९१	कैलाश तिवारी	नागार्चन मावि रन्तोली	निमावि स्थायी	नि.मा.वि. दरबन्दी
९२	जनक प्रसाद भट्ट	नागार्चन मावि रन्तोली	निमावि स्थायी	नि.मा.वि. दरबन्दी
९३	कृष्ण दत्त भट्ट	नागार्चन मावि रन्तोली	निमावि अस्थायी	नि.मा.वि. दरबन्दी
९४	मगनसिंह जोशी	कुलाउ मावि कुलाउ	मावि स्थायी	मा.वि. दरबन्दी

९५	सरोज कुमार मौवार	कुलाउ मावि कुलाउ	मावि स्थायी	मा.वि. दरबन्दी
९६	सुरेन्द्र सिंह साउद	कुलाउ मावि कुलाउ	मावि स्थायी	मा.वि. दरबन्दी
९७	धनवी सार्कि	कुलाउ मावि कुलाउ	मावि स्थायी	मा.वि. दरबन्दी
९८	भवानीदत्त भट्ट	जवलपुर मावि सैलोडा	मावि स्थायी	मा.वि. दरबन्दी
९९	समरेन्द्र कुमार कर्ण	जवलपुर मावि सैलोडा	मावि स्थायी	मा.वि. दरबन्दी
१००	रामदास मण्डल	जवलपुर मावि सैलोडा	मावि स्थायी	मा.वि. दरबन्दी
१०१	जगत बहादुर चन्द	जवलपुर मावि सैलोडा	मावि अस्थायी	मा.वि. दरबन्दी
१०२	मदन बहादुर कार्कि	कुलाउ मावि कुलाउ	उ.मा.वि. दरबन्दी	उ.मा.वि. दरबन्दी
१०३	कर्ण बहादुर कुवर	कुलाउ मावि कुलाउ	उ.मा.वि. दरबन्दी	उ.मा.वि. राहत
१०४	मोह दत्त भट्ट	कुलाउ मावि कुलाउ	उ.मा.वि. दरबन्दी	उ.मा.वि. दरबन्दी
१०५	तेजेन्द्र बहादुर चन्द	कुलाउ मावि कुलाउ	उ.मा.वि. दरबन्दी	उ.मा.वि. दरबन्दी
१०६	करन बहादुर चन्द	जवलपुर मावि सैलोडा	उ.मा.वि. दरबन्दी	उ.मा.वि. दरबन्दी
१०७	अर्जुन सिंह भण्डारी	जवलपुर मावि सैलोडा	उ.मा.वि. दरबन्दी	उ.मा.वि. दरबन्दी
१०८	अर्नुन सिंह रावल	जवलपुर मावि सैलोडा	उ.मा.वि. दरबन्दी	उ.मा.वि. दरबन्दी
१०९	देवानी चन्द	जवलपुर मावि सैलोडा	उ.मा.वि. दरबन्दी	उ.मा.वि. दरबन्दी
११०	धन बहादुर चन्द	उदयदेव कालझाडी प्रावि नौला	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
१११	मनोज राम आउजी	उदयदेव कालझाडी प्रावि नौला	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
११२	खेमराज भट्ट	केदार निमावि लडागाउ	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
११३	उमिद राम आउजी	कैलपाल निमावि चौडाली	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
११४	रेशमा आउजी	कैलपाल निमावि चौडाली	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
११५	लोकेन्द्र ब. चन्द	कैलपाल प्रा.वि. हर्चोडा	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
११६	शंकर चन्द	कैलपाल प्रा.वि. हर्चोडा	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
११७	निर्माला चन्द	गडदेव प्रा.वि. सेरी	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
११८	नैन सिंह घटाल	गडदेव प्रा.वि. सेरी	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
११९	कलावती चन्द	जनचेतना प्रावि डुड़ी	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
१२०	भुवन चन्द्र तिवारी	जनचेतना प्रावि डुड़ी	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
१२१	राजु चन्द	नगार्चन प्रावि वज्वागडा	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
१२२	भक्षुर सिंह मंगोला	भरकोटी प्रावि मटेला	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
१२३	नैन बहादुर चन्द	भरकोटी प्रावि मटेला	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
१२४	भरत बहादुर चन्द	रायपुर निमावि निडलाड	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
१२५	मधु भट्ट	सिद्धनाथ प्रावि ढलापोखरी	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
१२६	गोरख बहादुर चन्द	सिर्जना प्रावि डुडरा	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
१२७	देव सिंह हल्दाल	सिर्जना प्रावि डुडरा	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
१२८	राजेन्द्र दत्त भट्ट	दुर्गा निवावि रोडिदेवल	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत

१२९	गिता कु. सिंह चन्द	महाकाली प्रावि धिरमडा	प्रा.वि. राहत	प्रा.वि. राहत
१३०	षष्ठीवल्लव तिवारी	कुलाउ मावि कुलाउ	नि.मा.वि. राहत	नि.मा.वि. राहत
१३१	विनोद बहादुर चन्द	केदार निमावि लडागाउ	नि.मा.वि. राहत	नि.मा.वि. राहत
१३२	जनक बहादुर चन्द	टाक तिलकपुर मावि वान्ना	नि.मा.वि. राहत	नि.मा.वि. राहत
१३३	लोकेन्द्र बहादुर चन्द	टाक तिलकपुर मावि वान्ना	नि.मा.वि. राहत	नि.मा.वि. राहत
१३४	जनक सिंह घटाल	देवथला मावि वास्कु	नि.मा.वि. राहत	नि.मा.वि. राहत
१३५	तारा सिंह मंगोला	देवथला मावि वास्कु	नि.मा.वि. राहत	नि.मा.वि. राहत
१३६	मदन सिंह साउद	भूमीराज निमावि सल्लाधामक	नि.मा.वि. राहत	नि.मा.वि. राहत
१३७	राजेन्द्र सिंह घटाल	भूमीराज निमावि सल्लाधामक	नि.मा.वि. राहत	नि.मा.वि. राहत
१३८	गगन सिंह पाल	सामेश्वर मावि मड	नि.मा.वि. राहत	नि.मा.वि. राहत
१३९	सुरेन्द्र बहादुर चन्द	सामेश्वर मावि मड	नि.मा.वि. राहत	नि.मा.वि. राहत
१४०	नरेन्द्र बहादुर चन्द	जयपुर मावि जेवलकट्टे	नि.मा.वि. राहत	नि.मा.वि. राहत
१४१	गगन सिंह भण्डारी	दुर्गा निमावि रोडीदेवल	नि.मा.वि. राहत	नि.मा.वि. राहत
१४२	भिम सिंह भण्डारी	दुर्गा निमावि रोडीदेवल	नि.मा.वि. राहत	नि.मा.वि. राहत
१४३	दिनेशराज भट्ट	कुलाउ मावि कुलाउ	मा.वि. राहत	मा.वि. राहत
१४४	तेज बहादुर चन्द	जवलपुर मावि सैलोडा	मा.वि. राहत	मा.वि. राहत
१४५	गौरीदत्त भाट	डुडग्रीखान मावि सेरीलेक	मा.वि. राहत	मा.वि. राहत
१४६	भीम सिंह घटाल	डुडग्रीखान मावि सेरीलेक	मा.वि. राहत	मा.वि. राहत
१४७	भरत बहादुर	जयपुर मावि जेवलकट्टे	मा.वि. राहत	मा.वि. राहत
१४८	किरण प्रसाद कलौनी	जयपुर मावि जेवलकट्टे	मा.वि. राहत	मा.वि. राहत
१४९	गणेश सिंह भण्डारी	नागार्चन मावि रन्तोली	मा.वि. राहत	मा.वि. राहत
१५०	परमानन्द भट्ट	नागार्चन मावि रन्तोली	मा.वि. राहत	मा.वि. राहत
१५१	मोहन प्रसाद कलौनी	नागार्चन मावि रन्तोली	मा.वि. राहत	मा.वि. राहत

४८. शिक्षक तथा कक्षा कोठाको पर्याप्ता

क्र.स.	विद्यालयको	विद्यार्थी	शिक्षक	विद्यार्थी शिक्षक	विद्यार्थी कक्षा कोठा
--------	------------	------------	--------	-------------------	-----------------------

	नाम	संख्या	संख्या	अनुपात	अनुपात
जम्मा					

४९. विद्यमान स्वास्थ्य सेवाहरु

मानिसको सबैभन्दा ठूलो धन स्वास्थ्यलाई मानिन्छ । जसरी मानिसलाई स्वास्थ्य रहनका लागि नियमित सन्तुलित भोजन, स्वच्छ पिउने पानी तथा उपयुक्त शारीरिक व्यायामको आवश्यकता पर्दछ त्यसरीनै बिरामी भई हालेमा स्वास्थ्य संस्था तथा औषधीको पनि उत्तिकै महत्त्व हुन्छ । आफ्ना जनतालाई सरल र सहज स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनु हरेक राज्यको दायित्वभित्र पर्दछ । नेपालको अन्तरिम संविधानले पनि स्वास्थ्यलाई जनताको आधारभूत अधिकारको रूपमा स्थापित गरेको छ । जसलाई मध्यनजर गरी योजना, नीति तथा कार्यक्रम निर्माण पनि गरेको देखिन्छ । स्वास्थ्य क्षेत्रमा भएका नीतिगत, कार्यक्रमगत र संस्थागत प्रयासबाट स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा भइरहेको विकासले स्वास्थ्य सेवामा जनसाधारणको पहुँच केही मात्रामा बढेको छ । स्वास्थ्य सेवामा बृद्धबृद्धा तथा समाजमा पछाडी परेका महिला तथा विपन्न बर्गका मानिसहरूलाई विशेष सुविधा पनि प्रदान गर्दै आएको अवस्था छ । यस परिप्रेक्षमा बैतडी जिल्लाका विभिन्न गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको स्वास्थ्य सेवाको अवस्थाका बारेमा यथार्थ विवरणको जानकारी प्राप्त गर्नु सान्दर्भिक देखिन्छ । अतः स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित विविध पक्षहरुको बारेमा यहाँ प्रस्तुत गर्ने जमको गरिएकोछ ।

क्र.स.	स्वास्थ्य सेवा	संख्या	वेड संख्या	
	जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय			
	सरकारी अस्पताल			
	प्रसुती गृह			
	वाल अस्पताल			
	आयुर्वेद अस्पताल			
	प्राकृतिक चिकित्सा			
	स्वास्थ्य चौकी			
	उप-स्वास्थ्य चौकी			
	प्राथमिक स्वास्थ्य स्याहार केन्द्र			
	निजि अस्पताल			
	फार्मेसी			

	चिकित्सक संख्या			
	चिकित्सक अनुपात			
	क्लिनिक			
	बर्थिंड सेन्टर:			
	पोलि क्लिनिक			
	स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने प्रतिशत			
	दक्ष स्वास्थ्यकर्मी बाट सूत्केरी गराउने प्रतिशत			
	सुडेनीवाट सुत्केरी गराउने प्रतिशतः			
	भिसीटी केन्द्र संख्या:			
	महिला स्वयम सेविका संख्या:			
	टि.बी. उपचार केन्द्रः			
	परिवार नियोजन का ५ बिधी र ३ बिधीको सेवा			
	उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था संख्या:			
	बि.ओ.सी.(आधारभुतः)			
	सि.ई.ओ.सी.(अपरेसन सेवा) उपलब्ध स्वास्थ्य संस्थ			
	गर्भवती जाँच पहिलो पटकको प्रतिशतः			
	गर्भवती जाँच चौथो पटकसम्मको प्रतिशतः			
	सुत्केरी पश्चात जाँच गराउन आउने प्रतिशत			
	औसत आयु ..... वर्ष महिला..... वर्ष पुरुष ..... वर्ष			

५०. खोप सेवाको विवरण

क्र.स.	विवरण	आ.व. २०७२/०७३
		संख्या
१	वि.सि.जि.	१५२
२	डि.पि.टि	१०३
३	हेपाटाईटिस वि	८४
४	दादुरा	४०३
५	पोलियो ३	२०३
६	टिटि (गर्भवती महिला)	८९

श्रोत : जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय बैतडी

५१. खोप सेवा छोडने बालबालिकाको अवस्था

क्र.स.	विवरण	आ.व. २०७३/०७४
		संख्या
१	वि.सि.जि. र दादुरा	४०३
२	डि.पि.टि / हेपाटाईटिस वि / एचआईभी १ र डिपिटी हेपाटाईटिस वि / एच आई भी ३	३२५
३	खोप नलगाएको बालबालिका	६५०

५२. विगत ३ वर्षहरुको पोषणको अवस्था

सुचकांकहरु	आ.व. २०७३/०७४
५ वर्ष भन्दा मुनिको बृद्धि अनुमान (पटक)	
गर्भवती महिलाहरुका लागि आइरन चक्की वितरण -जना)	३६० जना
गर्भवती महिलाहरुले प्राप्त गरेको जुकाको औषधी (जना)	१५० जना

सुत्केरी भएका महिलाहरुका लागि भिटामि ए वितरण (जना)	
६ महिना देखि ५ वर्ष सम्मका वच्चाहरुलाई खुवाएको भिटामिन ए (जना)	
१ देखि ५ वर्ष सम्मका वच्चाहरुले खुवाएकोजुकाको औषधी	

५३. कुपोषणको अवस्था

लिंग	संख्या	कैफियत
बालक		
बालिका		
जम्मा		

५४. दिर्घि रोगको कारणले मृत्यु भएका बालवच्चा सम्बन्धी विवरण

रोगको नाम	वालिका	बालक	जम्मा
एच.आई.भि. / एड्स			
मलेरिया			
क्षयरोग			
मुटु सम्बन्धि			
मेनेन्जाइटिस			
कुपोषण			
अन्य			

५५. लिंग अनुसार वाल विवाह सम्बन्धी विवरण (१८ बर्ष मुनीका)

लिंग	संख्या
वालिका	
वालक	
जम्मा	

५६. कामदारको रुपमा घर/परिवारबाट घर वाहिर गएका वालवालिहरुको विवरण

लिंग	संख्या
वालिका	
वालक	
जम्मा	

५७. श्रमिक वालवालिकाको प्रकार

क्र.स.	कामदारको विवरण	संख्या	कैफियत
१	घरेलु कामदार		
२	होटल तथा रेष्टुरेण्ट		
३	उद्योग तथा व्यवसाय		
४	अन्य		
	जम्मा		

५८. वालवालिकाहरुको हत्या अपहरण सम्बन्धी विवरण

घटना	जिल्लामा घटेका घटना संख्या	घटना घटेका स्थल	उजुरी परेका संया	अदालतमा मुद्दा परेका संख्या	पिडित बनाइएका बालवालिकाको	
------	----------------------------------	--------------------	---------------------	-----------------------------------	---------------------------------	--

					संख्या	

५९. स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचकांकहरु

सूचक	राष्ट्रिय स्तरमा	न. पा. स्तरमा	फरक
शिशु मृत्युदर			
कुपोषणको अवस्था			
चर्पीमा पहाँच भएको जनसंख्या			
औषत स्वास्थ्य क्षमता सूचकांक			

६०. बालक्लबहरुको विवरण

समुदायमा आधारित बालक्लबहरु				विद्यालयमा आधारित बालक्लबहरु			
बालक्लबको कुल संख्या	वालिका सदस्य	वालक सदस्य	जम्मा	बालक्लबको कुल संख्या	वालिका सदस्य	वालक सदस्य	जम्मा

६१. वडागत बालक्लबहरुको विवरण

वडा नं.	वालिका सदस्य संख्या	जम्मा	बालक सदस्य संख्या	जम्मा	कुल

				दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा
	दलित	जनजाती	अन्य				

६२. बालकलव तथा बाल समुहले प्रतिनिधित्व गरेका संघ सस्थाहरुको विवरण

सि.न.	समितिको नाम	लिंग		जम्मा
		बालकको संख्या	बालिका संख्या	

६३. DCWB मा दर्ता भई गाउँपालिका अन्तर्गत रहेका बालकलवहरुको संख्या

६४. जन्मदर्ता भएका बालवालिकाको संख्या

आ.व.	कुल जन्मदर्ता संख्या			कैफियत
	बालिका	बालक	जम्मा	
अधिल्लो आ.व.				
चालु आ.व.				

--	--	--	--	--

६४. परिवार विहिन बालबालिकाको अवस्था

विवरण	बालिका	बालक	जम्मा	कैफियत
परिवारिक संरक्षणविहीन बालबालिकाको लकूसड़ख्या				
परिवारमा वयस्क व्यक्ति नभइ बालबालिका मात्र भएको				
अवस्थामा रहेका बालबालिका				
आफ्न्तको संरक्षणमा रहेका बालबालिका				
संस्थागत संरक्षणमा रहेका बालबालिका				
सडक बालबालिका				
जेलमा रहेका				
हिंसा /यातना पीडित				
अलपत्र वा वेवारिसे अवस्थामा फेला परेका				
वेचविखनमा परेका बालबालिका				

६५. महिला हिंसा सम्बन्धी विवरण

सि.न.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	घरेलु हिंसाबाट पिडित		
२	सौता रहेको		
३	वेचविखनमा परेको		
४	श्रीमानबा पिडित/पिटिएका		
५	द्वन्द्वबाट पिडित		
६	सामाजिक कुरिती लगाईएका		
जम्मा			

६६. वातावरण तथा सरसफाई

- सार्वजनिक शौचालय .....वटा
- फोहरपानी प्रशोधनशाला.....वटा
- पीउने पानी प्रशोधनशाला.....वटा
- ल्याण्डफिल साइड.....
- सरसफाई व्यवस्थापन सवारी साधनको अवस्था
- वायोग्यास प्लान्ट ..... वटा

६७. फोहरमैला व्यवस्थापन

पारिवारिक विवरण	नदी वा खोल्सामा	सडकमा	फाहोर थुपार्ने ठाँउ, कन्टेनर	घरमा नै लिन आउछ	आफ्नै कम्पाउण्डमा	कम्पोष्ट मल बनाईन्छ	थाहा छैन

६८. सेवा प्रवाह विवरण

१. दमकल .....संख्या
२. एम्बुलेन्स .....
३. शववाहन .....
४. नगर प्रहरी भ्यान .....

६९. हुलाक सेवा केन्द्र

क्र.स.	गाउँपालिकाको नाम	भवनको प्रकृति (वटा)			वडा नं.	कैफियत
		गोटा	कच्ची	पक्की		

७०. गाउँपालिकाको हालका भवन

क्र.स.	गाउँपालिकाको नाम	भवनको प्रकृति (वटा)			वडा नं.	कैफियत
		गोटा	कच्ची	पक्की		

७१. वसपार्क वा बस स्टेशन

क्र.स.	गाउँपालिकाको नाम	स्थान/ठेगाना	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	कैफियत

७२. सिंचाईको श्रोत

क्र.स.	सिंचाईको श्रोतको नाम	गाउँपालिकाको नाम र वडा नं.	

७३. तालतलैया र प्राकृतिक पोखरीको नाम

क्र.स.	नाम	गा.पा.को नाम	वडा नं.

७४. गाउँपालिकाको टाढाको वस्तीबाट सम्बन्धित गाउँपालिकाको केन्द्र पुग्नलाग्ने अनुमानित समस्या

वडा नं.	Roadhead बाट गापाको केन्द्र	सेवाप्राप्त गरी घर फर्किन लाग्ने समय
१	साविकको पञ्चेश्वर गा.वि.स.	पैदल २ घण्टासम्म
२	साविकको महाकाली गा.वि.स.	पैदल २ घण्टासम्म
३	साविकको कुलाउ गा.वि.स.	पैदल साठे १ घण्टासम्म
४	साविकको आम्चौरा गा.वि.स.	गाउँपालिका भवन सँगै
५	साविकको गिरेगाडा गा.वि.स.	पैदल ३ घण्टासम्म
६	साविकको रोडीदेवल गा.वि.स.	पैदल ३ घण्टासम्म

७५. बैंक तथा वित्तिय सस्था

क्र.स.	गाउँपालिकाको नाम	सहकारी सस्था	फाइनान्स	विकास बैंक	बैंक	कैफियत

७६. खुला क्षेत्र

क्र.स.	गाउँपालिकाको	मुख्य वजार	केन्द्रबाट दुरी	कैफियत

	नाम			

७७. अचल सम्पत्ति विवरण

क्र.स.	अचल सम्पत्ति	इकाइ (वटा, विगाहा, रोपनी, कठुठा)	स्वामित्वमा रहेको गाउँपालिका	कैफियत
	भवन			
	जमिन			
	गाडी			
	मोटरसाईकल			
	अन्य मेसिन			

७८. धार्मिक स्थलहरुको नाम

क्र.स.	मन्दिर	मस्जीद	गुम्बा	चर्च	अन्य

७९. सडक सञ्चालको विद्यमान अवस्था

क्र.स.	सडकको	लम्बाई (कि.मि.)	सडकको औसत	सडकको सेवा
--------	-------	-----------------	-----------	------------

	वर्गीकरण		चौडाई (मि.)	पुगेका वडाहरु

द०. निर्माणाधिन गाउँ स्तरिय सडकहरु

सडकको किसिम	अनुमानित लम्बाई कि.मि.	सडकको औसत चौडाई (मि.)	सडकको सेवा पुग्न सक्ने वडा तथा वस्तीहरु	लाभान्वित जनसंख्या

द१. गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रुट परमिट लिएर संचालन भएका सवारी साधनहरुको विवरण

बस चल्ने शुरु स्थान	बस पुग्ने अन्तिम स्थान	दैनिक सञ्चालन हुने सवारी साधन संख्या	बस स्टप संख्या	कैफियत

द२. गाउँक्षेत्रमा चल्ने सवारी साधनहरुको विवरण

क्र.स.	सवारी साधनको प्रकार	संख्या	अवस्था		कैफियत
	नीजि				
	सरकारी स्वामित्वका				

	सार्वजनिक यातायत				
	कुटनैतिक				
	अन्य				

द३. विद्यमान सतह ढलको अवस्था

सतह ढलको प्रकार	कि.मि.
ह्यूम पाइप	
पक्की स्ल्याब ढाकिएको	
पक्की स्ल्याब नढाकिएको	
जम्मा	

द४. सार्वजनिक शौचालय सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	सार्वजनिक शौचालय रहेको स्थान	वडा नं.	कैफियत	सञ्चालनको अवस्था	सञ्चालक

द५. प्रकोपबाट भएको क्षति सम्बन्धी विवरण

प्रकोपको किसिम			
बाढि			
पहिरो			
आगजनी			
महामारी			
हावाहुरी			
चट्याङ्ग			

नदी कटान			
खडेरी			
शित लहर			
भूकम्प			
अन्य			

८६. विपद व्यवस्थापन पूर्व तयारी सम्बन्धी विवरण

- विपद व्यवस्थापन नगर समिति बनेको
- सुरक्षित स्थान तोकिएको
- विपद व्यवस्थापन पूर्व तयारी योजना बनेको
- विपद व्यवस्थापन कोष बनेको

८७. शहरी विद्युतीकरण

क्र.सं.	विवरण	परिमाण संख्या
१	ग्राहस्थ लाईन संख्या	
२	ओद्योगिक लाईन संख्या	
३	व्यापारिक संख्या	
४	मन्दिरमा वितरित संख्या	
५	खानेपानी	
६	सडक बत्ती	
७	अस्थायी बत्ती	
८	सिंचाई	
९	जम्मा ग्राहक संख्या	

८८. दुर संचार सम्बन्धी विवरण

यस आधुनिक युगलाई आम सञ्चारको युग पनि भनिन्छ । विज्ञान र प्रविधिको विकाससँगै सञ्चार क्षेत्रमा आश्चर्यजनक विकास भइरहेको छ । सञ्चार संयन्त्र भन्नाले यहाँ हुलाक सेवा, पत्रपत्रिकादेखि लिएर सम्पूर्ण विद्युतीय सेवाहरुको अवस्थालाई लिइएको छ ।

क्र.स.	संचार सेवाको किसिम	परिमाण	कैफियत
१	PSTN टेलिफोन लाईन		
२	ए.डी.एस.एल. सेवा		
३	इन्टरनेट तथा जी.पी.आर.एस. सेवा		
४	मोबाईल टावर जी एस एम		
५	मोबाईल टावर स्काई		
६	जी.एस.एम. प्रिपेड मोबाईल		
७	जी.एस.एम. पोष्टपेड मोबाईल		
८	स्काई पोस्टपेड मोबाईल		
९	स्काई पोष्टपेड मोबाईल		

८९. भोलुङ्गे पुल / पुलसेवा सम्बन्धी विवरण

खोलाको नाम	पुलको नाम	स्थान	निर्मित साल
गर्मा गाड	गर्मा गाड भोलुङ्गे पुल	रोडीदेवल	
गाडदेउ खोला	गाडदेउ भोलुङ्गे पुल	रोडीदेवल	
भूइचना खोला	भूइचना ट्रस पुल	रोडीदेवल	
गर्मा गाड	गर्मा गाड भोलुङ्गे पुल	आम्चोरा	
गर्मा गाड	देवताल भोलुङ्गे पुल		

९०. व्यापारिक केन्द्रहरुको विवरण

क्र.स.	व्यापारिक केन्द्रहरुको नाम	मुख्य व्यापारिक बस्तुहरु	कैफियत
--------	----------------------------	--------------------------	--------

१	कुलाउँ बजार	किराना समानहरु	
२	शैल्लोडा बजार	किराना समानहरु	
३	मेलौली बजार	खाद्यान्नका समानहरु	
४	लोहाघाँट बजार भारत	भाँडाकुडा तथा खाद्यान्न	
५	पिथौरागढ बजार भारत	भाँडाकुडा तथा खाद्यान्न	
६	गिरेगाडा बजार	किराना समानहरु	
७	रोडिदेवल बजार	किराना समानहरु	

९१. सामुदायिक भवनहरुको विवरण

क्र.स.	सामुदायिक भवनहरुको नाम	वडा नं. वस्ती	हालको उपयोग

९२. सार्वजनिक पाटीपौवा र चौतारा सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	सार्वजनिक वस्तु विवरण	स्थान	उपयोग

९३. खेल मैदान सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	खेल मैदानको किसिम र अनुमानित क्षेत्रफल	स्थान तथा वडा नं.	कैफियत

९४. पार्क, वनस्पती, तथा उद्यान सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	पार्क तथा वाल उद्यानको किसिम	स्थान तथा वडा नं.	सञ्चालक

९५. गाउँपालिका कार्यालयदेखि प्रत्येक वडाकेन्द्रसम्मको दुरी

क्र.स.	नगरकेन्द्र रहेको स्थान	केन्द्रसम्मको दुरी	कैफियत
१	साविकको आम्चौरा गा.वि.स.	पैदल २ घण्टासम्म	वडा नं. १
२	साविकको आम्चौरा गा.वि.स.	पैदल २ घण्टासम्म	वडा नं. २
३	साविकको आम्चौरा गा.वि.स.	पैदल साढे १ घण्टासम्म	वडा नं. ३
४	साविकको आम्चौरा गा.वि.स.	गाउँपालिका भवन सँगै	वडा नं. ४
५	साविकको आम्चौरा गा.वि.स.	पैदल ३ घण्टासम्म	वडा नं. ५
६	साविकको आम्चौरा गा.वि.स.	पैदल ३ घण्टासम्म	वडा नं. ६

९६. राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैरसरकारी संघसंस्थाको विवरण वर बार्षिक बजेट

१. NGO को विवरण

क्र.स.	नाम	स्थान	सम्पर्क नं.	उद्देश्य कार्यक्षेत्र

२. INGO को विवरण

क्र.सं.	नाम	स्थान	सम्पर्क नं.	उद्देश्य कार्यक्षेत्र

९७. गाउँ/नगर क्षेत्रभित्र गठन भएका टोल विकास सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	टोलविकास सम्बन्धी विवरण	ठेगाना	सम्बन्धी किसिम (महिला, पुरुष, मिश्रीत)	सम्पर्क नं.	सदस्य संख्या	बचत रकम

९८. वडा नागरिक मञ्च तथा नागरिक सचेतना केन्द्र सम्बन्धी विवरण

वडा नं.	जम्मा सदस्य	लैंगिक आधार		सामाजिक आधार			जम्मा
		महिला	पुरुष	दलित	जनजाती	अन्य	
१							
२							
३							
४							
५							
६							
७							

९९. जनचेतनामूलक तालिम प्राप्त गरेको जनसंख्या विवरण

क्र.स.	तालिम विवरण	लिंग		जम्मा	कैफियत
	बचत तथा ऋण				
	सस्थागत नेतृत्व				
	लंगिक समविकास				
	स्वास्थ्य				
	परिवार नियोजन				
	खानेपानी सरसफाई				
	वन व्यवस्थापन				
	फोहोरमैला व्यवस्थापन				
	सिप विकास				
	अन्य				
	जम्मा				

१००. मुख्य पेशा सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	विवरण	परिवार संख्या	प्रतिशत
१	कृषि		
२	खेतीपाती		
३	पशुपालन		
४	कुखुरा पालन		
५	माछापालन		
६	अन्य		

१०१. औसत मासिक परिवारिक आमदानी विवरण

क्र.स.	औसत मासिक परिवारिक आमदानी रु.	परिवार संख्या	प्रतिशत
१	१००० भन्दा कम	११५९ परिवार	३५ %
२	१००० देखि २०००	४९७ परिवार	१५ %

३	२००० देखि ३०००	३३२ परिवार	१० %
४	३००० देखि ५०००	३६४ परिवार	११ %
५	५००० देखि १००००	२३१ परिवार	७ %
६	१००० देखि १५०००	२६५ परिवार	८ %
७.	१५००० देखि २५०००	१९९ परिवार	६ %
८.	२५००० देखि माथी	२६५ परिवार	८ %
९.	जम्मा	३३२ परिवार	१०० %

श्रोत : तथ्याक कार्यालय, बैतडी

१०२. औसत मासिक पारिवारिक बचत विवरण

क्र.स.	औसत मासिक परिवारिक आमदानी रु.	परिवार संख्या	प्रतिशत
१	शून्य	९६१ परिवार	२९ %
२	५०० देखि १०००	६२९ परिवार	१९ %
३	१००१ देखि २०००	४३० परिवार	१३ %
४	२००१ देखि ३०००	३९८ परिवार	१२ %
५	३००१ देखि ५०००	२९८ परिवार	९ %
६	५००१ देखि १००००	३३१ परिवार	१० %
७.	१०००० हजार माथी	२६५ परिवार	८ %
८.	जम्मा	३३२ परिवार	१०० %

१०३. विप्रेषणको विवरण

१०४. वडा अनुसार विपन्नता स्तरीकरण

वडा नं.	विपन्नता स्तरीकण					कैफियत
	अति गरिब	गरिव	मध्यम	सम्पन्न	जम्मा	

--	--	--	--	--	--	--

१०५. विद्युत/सौर्य उर्जा आयोजनाहरूको स्थिति

यस गाउँपालिकामा हालसम्म विद्युतको सुविधा नपुगेकोले अधिकांश परिवार सौर्य उर्जाबाट सोलारको भरमा उज्यालो गर्दै आउनुभएका छन भने केहीले मट्टीतेलको भरमा टुकी बाल्डै आएका छन । केही स्थानमा सौर्य बत्तीबाट नै विजुली उत्पादन गरि घरायसी रूपमा टिभी , रेडीयो, बत्ती जस्ता उपकरणहरु प्रयोग गर्दै आएका छन । त्यस्तै सरकारी कार्यालयमा भने सौर्य पाताहरु राखि दिउँसो विद्युत उत्पादन गरि कम्प्युटर, टिभी तथा प्रिन्टर जस्ता उपकरणहरु प्रयोग गर्दै आएका छन ।

क्र.स.	विद्युत / उर्जा आयोजनाहरूको स्थिति	क्षमता कि.वा.	क्षेत्र	लाभान्वित घरधुरी	मि. संख्या
१	शून्य	०	०	०	०
२	५०० देखि १०००	०	०	०	०
३	१००१ देखि २०००	०	०	०	०
४	२००१ देखि ३०००	०	०	०	०
५	३००१ देखि ५०००	०	०	०	०
६	५००१ देखि १००००	०	०	०	०
७.	१०००० हजार माथी	०	०	०	०
जम्मा		०	०	०	०

१०६ . वार्षिक कृषि उत्पादन सम्बन्धी विवरण

कुनै पनि क्षेत्रमा हुने विभिन्न वस्तुहरूको आयात निर्यात सम्बन्धी स्थिति त्यस क्षेत्रको आर्थिक अवस्थासंग प्रत्यक्ष जोडिएको विषय हो । त्यसैले कुनै पनि गाविसबाट कस्ता प्रकृतिका वस्तुहरु तथा सामानहरु निकासी गरिन्छ भन्ने बारेमा अध्ययन गर्नु महत्वपूर्ण हुने भएकाले यहाँ निकासीजन्य श्रोतको बारेमा उल्लेख गरिएको छ । यस गाविसबाट निर्यात हुने श्रोत साधन तथा वस्तुहरु देहायअनुसार छन् ;

१. प्राकृतिक स्रोत साधन :- प्रकृतिद्वारा मानिसको हित तथा उपयोगका लागि उपहार स्वरूप प्रदान गरिएका विभिन्न तत्त्वहरूलाई प्राकृतिक स्रोत साधन भन्ने गरिन्छ । यस्ता स्रोत साधनको उत्पादनमा मानिसको कुनै भूमिका रहेदैन तर उपयोगको उद्देश्य तथा आवश्यकता अनुसार

मानिसले त्यस्ता वस्तुको स्वरूपमा परिवर्तन गराई उपयोग गर्दछ । यस गाउँपालिकामा उपलब्ध त्यस्ता प्रकृतिजन्य वस्तुहरूमा काठ, दाउरा रहेको छ । यी वस्तुहरू विशेषगरी सरकारी भवन तथा व्यापारिक भवन लगायत निजी घर निर्माणमा प्रयोग गरिन्छ ।

- २. कृषिजन्य वस्तुहरू :-** खेतवारीबाट उत्पादन हुने विभिन्न कृषिजन्य उत्पादनहरू यस गाउँपालिकाका प्रमुख निकासीजन्य स्रोतहरू हुन् । त्यस्ता कृषि उपजहरूमा धान, गहुँ खाद्यान्न, आलु, टमाटर, साग, गोलभेंडा लगायतका तरकारी, फलफूलहरू र उखु लगायतका नगदेवाली हुन् । यी कृषिजन्य वस्तुहरू पनि स्थानीय बजारमा मात्रै निकासी गरिन्छ ।
- ३. पशुजन्य वस्तुहरू :-** पशुपञ्चीहरूवाट उत्पादित सामग्री जस्तै; दूध, घिउ, अण्डा, मासु तथा पशुपञ्चीहरू, गाई, बाखा, कुखुरा, परेवा आदि पनि यस गाउँपालिकाबाट निकासी गरिने वस्तुहरू हुन् । तर यहाँ सङ्क सञ्जालको सुविधा नपुगेकाले यहाँ उत्पादित वस्तुहरू निर्यात गर्न कठिन दैखिन्छ त्यसैले एकिन तथ्यांक भने उल्लेख गरिएको पाइदैन ।

वाली/उत्पादन समुह	आर्थिक बर्ष २०६९/०७०	
	क्षेत्रफल (रोपनीमा)	उत्पादन -क्विन्टलमा
अन्नबाली		
धान		
मकै		
कोदो		
गांहु		
हलहन वाली		
मास, बोडी, सिमी, मसुरौ		
तेलहन बाली		
तोरी, सूर्यमुखी		
तरकारी वाली		
आलु, प्याज, काउली, ...		
अदुवा, बेसार, लसुन		
फलफूल खेती		
केरा, आँप, सुन्तला, नासपती....		

१०७. गाउँ नगरबाट बाहिर निकासी हुने वस्तुहरूको विवरण

क्र.स.	आयात निर्यात वस्तुहरूको नाम	निकासी हुने बार्षिक परिमाण -किवन्टल	जम्मा निकासी मुल्य
१.	कृषि तथा वन्यजन्य उत्पादनको निर्यात	बार्षिक ५०० सय किवन्टल	१०००००।-
२.	औद्योगिक निर्यात	खासै छैन	०
३.	कृषि तथा वन्यजन्य उत्पादनको आयात	बार्षिक ८०० सय किवन्टल	१५००००।-
४.	औद्योगिक निर्यात	खासै छैन	०
जम्मा			२५००००।-

१०८. जग्गाको किसिम अनुसारको विवरण - विधा/रोपनी

जग्गाको किसिम	जम्मा क्षेत्रफल
अब्बल	
दोयम	
सिम	
चाहर	
अन्य	
जम्मा	

१०९. औद्योगिक तथा व्यापार, व्यवसाय (निर्माण व्यवसायी समेत) सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा स-सना पसल रहेतापनि कुनै ठुलो रूपमा विक्रि हुने पसलहरु नभएको अवस्था छ । यहाँ सुनचाँदी व्यवसायी, फेन्सी व्यवसायी लगायतका व्यवसायी नभएतापनि किराना तथा खुद्रा व्यवसायीहरु रहेका छन भने कुनै कुनै स्थानमा सामान्य पसलहरु पनि रहेका छन । तर हालसम्म कुनै दर्ता भएका सञ्चालनमा भने आएका छैनन ।

क्र.स.	व्यापार व्यवसाय विवरण	जम्मा संख्या
१	व्यापार, व्यवसाय विवरण	
२	दुर्घट व्यवसायी	

३	टेलर्स	
४	सुनचाँदी व्यवसायी	
५	भाडा व्यवसायी	
६	होटल व्यवसायी	
७	फेन्सी व्यवसायी	
८	किलनिक तथा औषधी व्यवसायी	

११०. विगत ५ आर्थिक वर्षको आयव्यवको विवरण

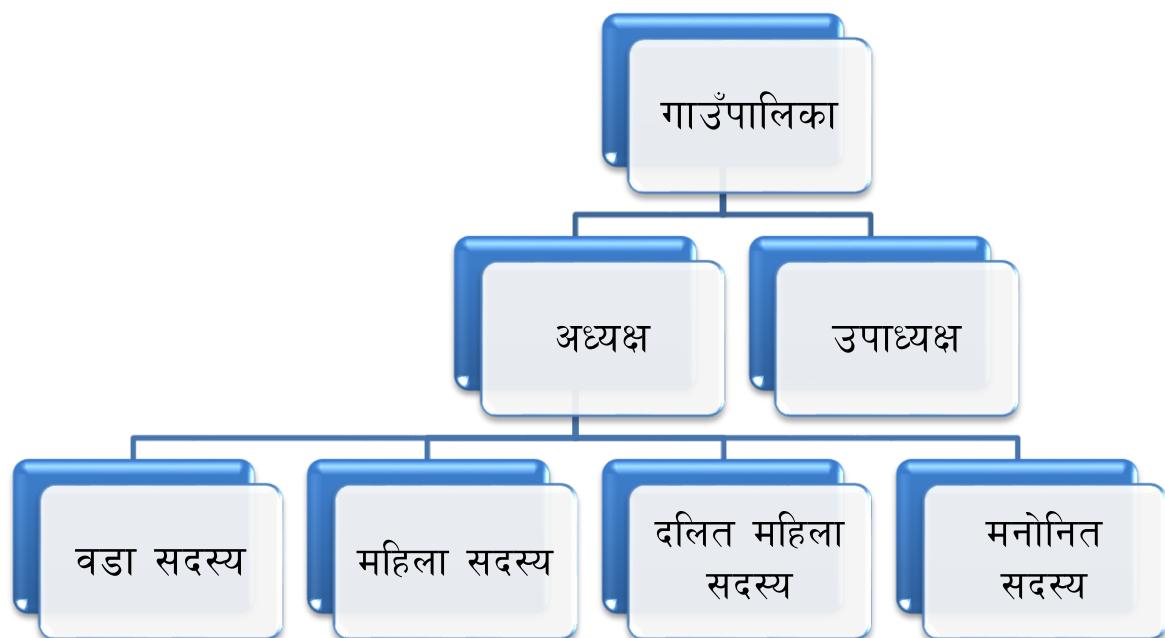
आर्थिक वर्ष	आय शिर्षक	रकम	व्यव शिर्षक	रकम
जम्मा				

१११. गाउँपालिकाले सञ्चालन गरेका प्रमुख कार्यक्रम तथा योजनाहरू

सि.न.	कार्यक्रमको विवरण	कार्यान्वयनको अवस्था	मुख्य प्रयासहरू
१.	प्रशासनिक सांगठनिक सुदृढिकरण, क्षमता र सेवा प्रभावकारीता अभिवृद्धि सम्बन्धी		
२.	वित्तिय व्यवस्थापन तथा श्रोत परिचालन सम्बन्धी कार्यक्रम		
३.	भौतिक पूर्वाधार तथा शहरी विकास सम्बन्धी कार्यक्रम		

४. समाजकल्याण तथा सामाजिक विकास सम्बन्धी कार्यक्रम		
५. कला, संस्कृति, सम्पदा तथा वातावरणीय सुधार कार्यक्रम		
६. पर्यटन विकास कार्यक्रम		

११२. गाउँपालिकाको संगठनात्मक ढाँचा

११३. गाउँपालिकाको कार्यालयमा हाल कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

सि.न.	कर्मचारीको नाम थर	पद	कार्यरत शाखा	कैफियत
१	सुर्य प्रसाद शर्मा	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	गाउँपालिका	
२	दिपक ओझा	लेखापाल	गाउँपालिका	
३	जिवन बहादुर चन्द	इन्जिनियर	गाउँपालिका	
४	लक्ष्मण भट्ट	सब इन्जिनियर	गाउँपालिका	
५	हर्ष बहादुर चन्द	प्राविधिक सहायक	गाउँपालिका	
६	जगत सिंह जोशी	प्राविधिक सहायक	गाउँपालिका	
७				
८	राइजन सार्की	समाजिक परिचालक	गाउँपालिका	
९	लक्ष्मी चन्द	समाजिक परिचालक	वडा नं. ३	
१०	बिमला चन्द	समाजिक परिचालक	वडा नं. ६	
११		वडा सचिव		
		वडा सचिव		
		वडा सचिव		

११४. सरकारी कार्यालयहरुको नाम, टेलिफोन विवरण

सि.न.	कार्यालय	फोन नं.	फोन नं. निवास

११५. स्थानीय राजनीतिक दलहरु

दलको नाम :

११६. गाउँपालिसँग साभेदारी गरेका संघ सस्थाहरु

सि.न.	संघ सस्थाको नाम	कार्यक्रम	स्वीकृत बजेट	कैफियत

११७. गाउँपालिकाको भरिनी सम्बन्ध रहेका सस्था

सि.न.	भरिनी सम्बन्ध कायम भएको सस्थाको नाम	सस्थाको उद्देश्य	सम्बन्ध कायम भएको मिति	कैफियत

११८. गाउँपालिकाका प्रमुख, उप प्रमुख तथा अन्य जनप्रतिनिधीहरु

सि.न.	नाम	पद	निर्वाचित/मनोनित	सम्पर्क नम्बर
1	गोरख बहादुर चन्द	अध्यक्ष	निर्वाचित	9868772949
2	विना भट्ट	उपाध्यक्ष	निर्वाचित	9749097428

3	परण बहादुर चन्द	वडाध्यक्ष वडा नं.१	निर्वाचित	9868961953
4	दशरथ मंगोला	वडाध्यक्ष वडा नं.२	निर्वाचित	9749134555
5	मीन बहादुर चन्द	वडाध्यक्ष वडा नं.३	निर्वाचित	9749545726
6	राज बहादुर चन्द	वडाध्यक्ष वडा नं.४	निर्वाचित	9749539847
7	देव बहादुर चन्द	वडाध्यक्ष वडा नं.५	निर्वाचित	9749560034
8	राम सिंह पुजारा	वडाध्यक्ष वडा नं.६	निर्वाचित	9810615451
9	विमला देवी घटाल	महिला सदस्य	निर्वाचित	9749554877
10	सेतु चन्द	महिला सदस्य	निर्वाचित	9749563857
11	लिला चन्द	महिला सदस्य	निर्वाचित	9861887426
12	कमला चन्द	महिला सदस्य	निर्वाचित	9865847139
13	मधु चन्द	महिला सदस्य	निर्वाचित	9749592629
14	सरस्वती कु. पन्त भण्डारी	महिला सदस्य	निर्वाचित	9810615451
15	जानकी सुनी लुहार	दलित महिला सदस्य	निर्वाचित	+918191826101
16	केउरा लुहार	दलित महिला सदस्य	निर्वाचित	9627247130
17	गिता ओड	दलित महिला सदस्य	निर्वाचित	-
18	लक्ष्मी लुहार	दलित महिला सदस्य	निर्वाचित	9867367941
19	हरु नेपाली	दलित महिला सदस्य	निर्वाचित	9810616886
20	सकुन्तला औजी	दलित महिला सदस्य	निर्वाचित	9868581108
21	गोरख सिंह घटाल	वडा सदस्य	निर्वाचित	+917351539185
22	प्रमल सिंह घटाल	वडा सदस्य	निर्वाचित	9865844824
23	गोपाल चन्द	वडा सदस्य	निर्वाचित	+919411530658

24	राम सिंह मंगोला	बडा सदस्य	निर्वाचित	9749613476
25	कालु सिंह जोशी	बडा सदस्य	निर्वाचित	9865742452
26	भवान सिंह साउद	बडा सदस्य	निर्वाचित	9619521283
27	श्यामु चन्द	बडा सदस्य	निर्वाचित	9865793567
28	सहदेव चन्द	बडा सदस्य	निर्वाचित	9749620637
29	कृष्ण सिंह भण्डारी	बडा सदस्य	निर्वाचित	9865903369
30	नरेश चन्द	बडा सदस्य	निर्वाचित	9749560350
31	कृष्ण सिंह भण्डारी	बडा सदस्य	निर्वाचित	9749080711
32	गोविन्द सिंह भण्डारी	बडा सदस्य	निर्वाचित	9865847988
33	गोरख राम सार्की	मनोनित सदस्य	मनोनित	9741370148
34	हरि राम लुहार	मनोनित सदस्य	मनोनित	9865909387

११९. विगत ३ बर्षको MCPM को स्तर

आ.व. २०६८/०६९	आ.व. २०६९/०७०	आ.व. २०७०/०७१

१२०. विमानस्थलको विवरण

सि.न.	विवरण	स्थान	अवस्था	कैफियत
यस गाउँपालिकामा विमानस्थल रहेको छैन।				

१२१. शवदाह पशु वधशालाको विवरण

सि.न.	विवरण	स्थान	अवस्था	कैफियत
	शवदाह			
	पशु वधशाला			

१२२. विशेष व्यावसायिक खेती र उत्पादन हुने मुख्य कृषि वाली

१. पकेट खेती भए नभएको -भए उल्लेख गर्ने)
२. व्यवसायीक खेती, कुखरा, पशु पालन आदी

१२३. गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेको होटलहरूको विवरण

क्र.स.	किसिम	संख्या	कैफियत

१२४. वेरोजगारको तथ्यांक

क्र.स.	लिंग	संख्या	कैफियत
पुरुष			
महिला			
अन्य			

१२५. सुरक्षा ईकाईहरू

यस पञ्चेश्वर गाउँपालिकामा यस बर्ष ठुला खाले घटना घटेको र गाउँपालिकामा दर्ता गराएको पाईएन । गाउँ घरमा भै भगडा, कुटपिट, साँध सिमानामा विवाद, चोरी डकैती, ठगी, घरेलु हिंसा घटनाहरू धेरै भएको स्थानीयवासीहरूले बताएका छन् । विशेष यस्ता घटनाबाट महिला तथा बालबालिकाहरू बढी मात्रामा प्रभावित हुने गरेको पाईएको छ । कुनै पनि वेला अप्रिय घटना हुन सक्छ भन्ने त्रास यहाँका मानिसहरू रहेको छ । यहाँ प्रहरी चौकी समेत रहेको छ ।

क्र.स.	विवरण	संख्या	कैफियत

--	--	--	--

१२६ . सहकारी संस्थाहरुको विवरण

क्र.स.	विवरण, स्थान	सदस्य संख्या (महिला, पुरुष)	कैफियत

१२७. . एफ.एम. रेडियो स्टेशन

क्र.स.	नाम	प्रकार	कैफियत

१२८. व्यापारिक फर्महरुको विवरण

क्र.स.	व्यापारिक फर्मको प्रकार	संख्या	कैफियत

१२९. सामुदायिक मेलमिलाप सम्बन्धी समिति गठन र क्रियाकलाप

क्र.स.			कैफियत

--	--	--

१३०. प्राकृतिक श्रोत (खानी, खनिज)

क्र.सं.	विवरण	स्थान	कैफियत

१३१. पशुपंक्षी / वन्यजन्तुको विवरण

१३२. सुकुम्बासीको तथ्यांक

क्र.सं.	लिंग	संख्या	कैफियत
पुरुष			
महिला			
अन्य			

१३३. अल्पसंख्याक / सिमान्तीकृत वर्गको संख्या

क्र.सं.	विवरण	संख्या	कैफियत

१३४. भाडामा वस्नेहरुको विवरण

१३५. गाउँपालिकाभित्र रहेको विशेष, संरक्षित, स्वायत्व क्षेत्रको विवरण

१३६. गाउँपालिका आफैले बनाएको नियहरुको विवरण

- १.....
- २...

१३७. गाउँपालिकामा देखिएका कमजोर पक्षहरु

यस गाउँपालिकाको क्षेत्रमा देहायअनुसारका कमजोर पक्षहरु रहेको देखिन्छ :

- १. सडक यातायात विस्तार योजनावद्व र व्यवस्थित हुन नसक्नु ।
- २. कृषि पेशा प्रायजसो जीवननिर्वाहमुखी, अवैज्ञानिक र परम्परावादी किसिमको रहनु ।
- ३. कृषि उपजको उचित र राम्रो वजार व्यवस्थापन नहुनु ।
- ४. सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक र वातावरणीय विकासका बारेमा सोच र आधुनिक पद्धतिमा न्यूनता रहनु ।
- ५. वसाईसराइ र पुँजी पलायन जारी रहनु ।
- ६. स्थानीय स्तरमा रोजगारी, स्वरोजगारीको अवसरमा न्यूनता रहनु ।
- ७. स्थानीय संघ संस्था, समुदाय वीच समन्वयमा न्यूनता, सहकार्यमा कमि, संस्थागत विकासमा कमि ।

८. मानव संसाधनको विकास, प्रवर्द्धन र व्यवस्थापनमा न्यून प्राथमिकता ।
९. गुणस्तरीय शिक्षाको कमि, शैक्षिक विकासमा लगानीका अनुपातमा अपेक्षित प्रगति नहुनु ।
१०. सामाजिक परिचालनको अभावमा सामुदायिक विकासको स्थिति कमजोर रहनु ।
११. संख्यात्मक रूपमा संघसंस्थाको बृद्धि भएर पनि गुणात्मक, संस्थागत र सेवामुलक विकास गर्न नसक्नु ।
१२. युवा जनशक्ति वैदेशिक रोजगारी तर्फ आकर्षित भई पलायन भैरहेकोमा त्यसको विकल्प नखोज्नु ।
१३. शिक्षित युवाहरु शहरमुखी हुँदै अवसरको खोजीमा बाहिरिनुको विकल्प नखोज्नु ।
१४. स्थानीय स्रोत (जनशक्ति, प्राकृतिक सम्पदा, र पूँजी)को यथोचित र अधिकतम उपयोग नहुनु ।
१५. गाउँघरमा व्यक्तिगत, सामुदायिक र विकासात्मक सवालमा सानातिना आपसी ढन्ड र भै-भगडा हुनु ।
१६. सर्वस्वीकार्य, दक्ष, सिपालु, कुशल र व्यवस्थापकीय क्षमताको नेतृत्व पुस्ताको खाँचो भैरहनु ।

१३८. गाउँपालिकामा देखिएका अवसर

यस क्षेत्रमा देहायअनुसारका अवसरका पक्षहरु रहेको देखिन्छ :

१. यस गाउँपालिकाको पशुपालनमा धेरै सम्भावना हुदा हुँदै पनि हाल सम्म व्यवसायिक रूपमा उन्नत जातको पशुपालन व्यवसायको थालनी गर्दै दुर्घ विकास सहकारी जस्ता बहुआयामिक उद्योग उद्यामहरु गर्नसकेमा आमदानीमा बृद्धि हुनको साथै रोजगारी प्रवर्द्धन गर्न सकिने ठुलो सम्भावना रहेको छ ।
२. यस गाउँपालिकाका सबै वडाहरुमा उर्वर खेतीयोग्य जग्गा भएको कारण अन्नवाली तथा नगदेवालीको यावसायिक खेती गर्न सकिने अवसर छ ।
३. यहाँ मौसमी वेमौसमी तरकारी खेती वा नगदेवाली उत्पादन गर्न सक्ने अवसर छ ।
४. धाँस, ढाँलेधाँस, इत्यादिको राम्रो उत्पादन हुन सक्ने भएकोले व्यावसायिक पशुपालन गरी दुर्घ मासु उत्पादन गर्न सकिने अवसर छ ।
५. सडक सञ्जाल विस्तार भैरहेकाले गाउँ शहर अन्तरसंम्बन्ध सुदृढ हुँदैजाने अवसर छ ।
६. तराई तिरका ठूलूला वजारहरुसंग तथा भारतीय सिमानासँग यातायात सञ्जाल विस्तार भएकाले उत्पादित कृषि उपजहरु तत्कालै वजारसम्म पुऱ्याउन सकिने ।
७. गाउँपालिकाभित्र विभिन्न संघसंस्थाहरु भएकोले यी संस्थाहरुको माध्यमबाट वचत तथा ऋण परिचालन र पूँजी एकत्रित गरी उद्यम व्यवसायमा लगानी गर्न सकिने अवसर छ ।
८. सतहको पानीलाई व्यवस्थित र बैज्ञानिक किसिमले लिफ्टीङ गरी कुलाहरु बिस्तार गर्न दुरी, क्षेत्रफल, उपयुक्त संभावनाको अध्ययन गरी प्लाष्टिक पोखरी र स्प्रिङ्कलको माध्यमबाट सिंचाई क्षेत्र विस्तार गरी Greenhouse मा तरकारी खेती गर्न सकिने संभावना छ ।

९. प्राकृतिक स्रोत साधनको रूपमा प्राप्त ढुङ्गा, वालुवा, रोडा, माटो इत्यादि वातावरण संरक्षण एवम् नियमको प्रतिकुल नहुने गरी नियमानुसार विक्री वितरण गर्न तथा स्थानीय विकास निर्माण कार्यमा उपयोग गर्न सकिने अवसर छ ।
१०. धार्मिक-सांस्कृतिक पर्यटन, साहसिक पर्यटन, खेलपर्यटन, र पर्यापर्यटनको विकासका प्रचुर अवसरहरु छन् ।

१३९. गाउँपालिकामा रहेका चुनौतीहरु

यस क्षेत्रमा देहाय अनुसारका चुनौतीका पक्षहरु रहेको देखिन्छ :

१. यस क्षेत्रमा फलफुल एवम् तरकारी उत्पादनको राम्रो सम्भावना रहेता पनि यातायात र बजार मूल्यको अभाव, कृषि प्रविधि र दक्ष जनशक्तिको कमी, सरकारी लगानीमा एकरूपता नभएकोले व्यवसायिक रूपमा फलफूल एंव तरकारी खेती विस्तार हुन कठिनाई छ ।
२. यस गाउँपालिकाका भौगालिक वनोट र अवस्थितिका सन्दर्भमा क्तिपय भेगमा विकटता, जटिलता र केही अप्ठेरोपनको स्थिति रहनु ।
३. गाउँपालिका क्षेत्रमा उत्पादित दक्ष, बौद्धिक जनशक्ति आर्थिक सुदृढिकरण र थप अवसरको लागि वाहिरिनु ।
४. विकासात्मक कार्य, उद्यम, व्यापारमा स्थानीय निजी क्षेत्रको लगानी वा पुँजी परिचालनमा अति न्यूनता रहनु ।
५. पर्यावरणीय विकास, जलवायु परिवर्तन, आधुनिक ज्ञान र प्रविधिको बारेमा धेरै हदसम्म अनभिज्ञता रहनु ।
६. विकासका उपलब्धिहरुको जगेन्नामा न्यूनता रहनु ।
७. छारिएर रहेका योजनाविहिन परम्परागत बस्तीहरु रहनु ।
८. कृषि व्यवसाय, पशुपालन व्यवसायमा देखा पर्ने रोग, व्याक्टेरिया, महामारी किराको प्रकोपबारे जानकारीको अभाव रहनु ।
९. वातावरण संरक्षणको र दुरदृष्टिलाई ख्याल नगरी सडक र ताल निर्माण जस्तो योजना सञ्चालन गर्नु ।
१०. वैदेशिक रोजगारबाट भित्रिएको रेमिटेन्स रकम, स्थानीय नोकरी, पेन्सन, कृषि तथा पशुपालनबाट प्राप्त भएको नगद रकम गाउँ विकास क्षेत्रमा उद्यम व्यापार, कलकारखाना स्वरोजगार इत्यादिमा लगानी नर्नु र त्यो रकम गाउँपालिका क्षेत्र वाहिर लगी घरघडेरीमा लगानी गर्नु अर्थात मौद्रिक तरलताका साथ स्थानीय क्षेत्रमा लगानी गरी मुनाफा आर्जन र स्वरोजगार सिर्जना गर्न लगानी नगर्नु ।

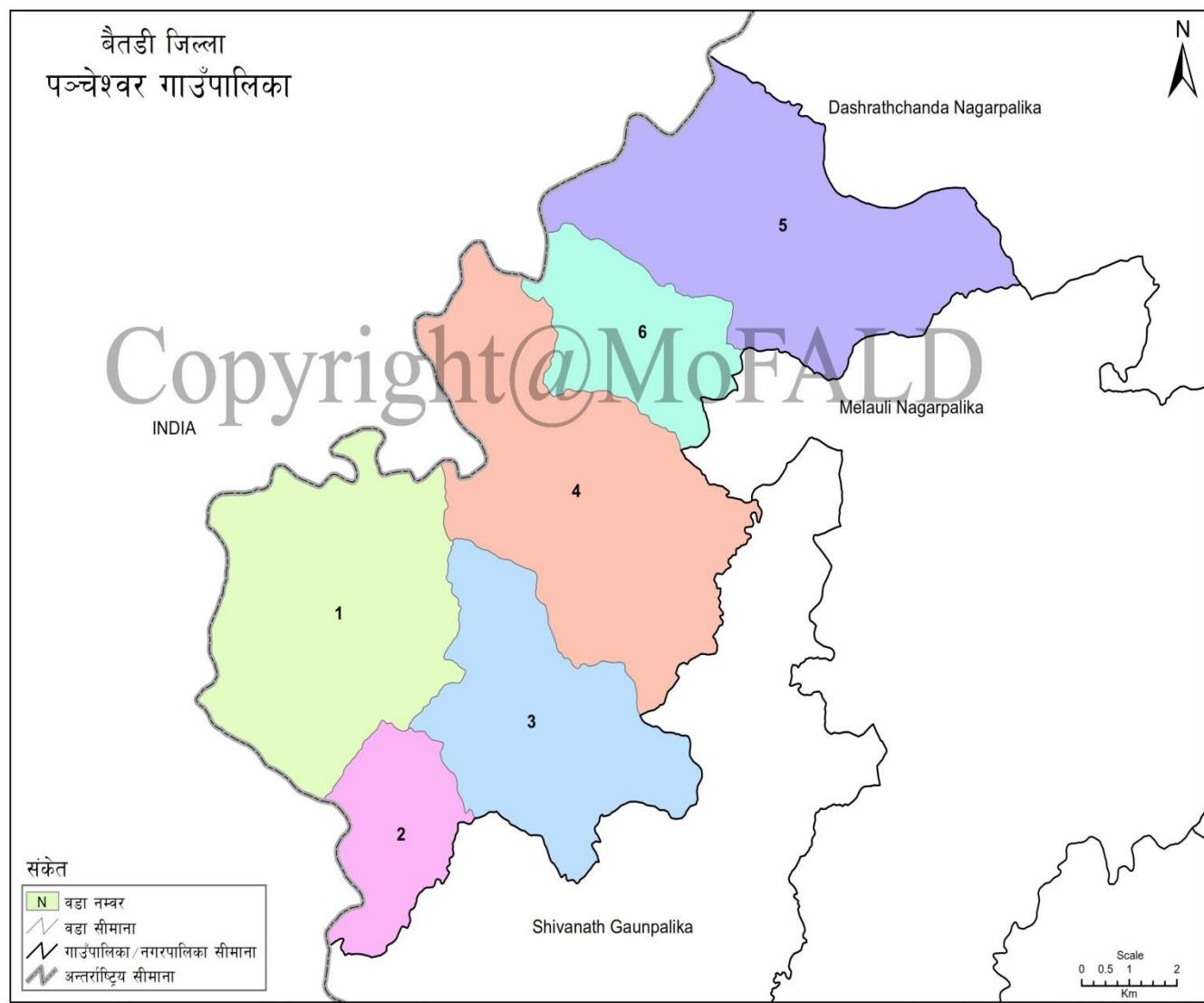
१४०. गाउँपालिकाका विकास सम्भावनाहरु

- कृषि, पयटन, जलविद्युत, पर्यटन, उद्योग आदी ।

१४१. गाउँपालिकाका विकास सम्भावनाहरु

कृषि, पयटन, जलविद्युत, पर्यटन, उद्योग आदी ।

१४२. गाउँपालिकाको नक्सा

१४३. नेपालको परिचय

पृथ्वीको उत्तरी गोलार्ध र एसिया महादेशको मध्य दक्षिण भू-भागमा पूर्व-पश्चिम लम्बाकार फैलिएको सुन्दर हिमालय पर्वतको काखमा अवस्थित हाम्रो मातृभूमि नेपाल स्वतन्त्र सार्वभौमसत्ता सम्पन्न राज्य राष्ट्र हो । नेपाललाई हामी मातृभूमि वा पितृभूमि दुवै शब्दले इच्छानुसार सम्बोधन गर्न सक्छौं; किनकी नेपाललाई यो वर्तमान रूपमा हामी नेपाली जनताका तत्कालीन पूर्खाहरुले बडा बहादुरी र बीरतापूर्वक साभा र महान उद्देश्यका साथ धेरै कष्टले एकीकरण, सङ्गठित र विकसित गरेर वर्तमान नेपाल देशको उत्पति वा प्रार्दुभाव गराएका हुन् । विश्व मानचित्रमा नेपाल सम्बन्धी भौगोलिक अवस्थितिलाई अवलोकन गर्दा हाम्रो देश नेपाल $26^{\circ} 22'$ उत्तरी अक्षांश देखि $30^{\circ} 27'$ उत्तरी अक्षांश र $80^{\circ} 4'$ देशान्तर देखि $86^{\circ} 12'$ पूर्वी देशान्तर बीचमा अवस्थित छ । नेपालको पूर्वपश्चिम औसत लम्बाई 86.5 किलोमिटर र उत्तर दक्षिण औसत चौडाई 95.3 किलोमिटर छ । समुन्द्र सतहलाई स्पर्स नगरि भू-परिवेष्टि मुलुकको रूपमा अवस्थित नेपालको कुल क्षेत्रफल $147,171$ वर्ग किलोमिटर रहेको छ । यो क्षेत्रफल विश्वको कुल स्थल भागको 0.003 प्रतिशत र एसिया महादेशको कुल स्थल भागको 0.3 प्रतिशत हो ।

१४४. नेपालको प्राकृतिक स्वरूप :

नेपाललाई प्राकृतिक दृष्टिकोणले हेर्दा भौगोलिक उचाइर धरातलीय स्वरूपका आधारमा तीन प्रदेश हिमालीप्रदेश, पहाडीप्रदेश, तराई प्रदेशमा वर्गीकरण गरेको छ । नेपालको उत्तरदिशामा ताप्लेजुङ्को कञ्चनजंघा देखि दार्चुलाको कालापानी सम्म लम्बाकार रूपमा फैलिएको हिमाली प्रदेशको क्षेत्रफल प्राकृतिक आधारमा $220,77.15$ वर्ग कि.मि. (15%) तथा जिल्लागत राजनीतिक आधारमा $51,513.35$ वर्ग कि.मि. (35%) रहेको छ । पाँचथर र इलामको पूर्वी भाग देखि वैतडी र डडेलधुराको पश्चिमी भाग वा महाकाली नदीसम्म, हिमाली प्रदेशको दक्षिण र महाभारत पहाड उत्तर तर्फ लम्बाकार रूपमा पूर्वपश्चिम फैलिएको नेपालको पहाडी प्रदेशको क्षेत्रफल, उचाइको आधारमा $1,00,076.00$ वर्ग कि.मि. (6%) तथा जिल्लागत आधारमा $61,516.02$ वर्ग कि.मि. (42%) रहेको छ । पूर्वमा मेची नदी देखि पश्चिममा महाकाली नदीपारी दोधारा र चाँदनीको पश्चिमी भाग सम्म, दक्षिणतर्फ नेपाल र भारतको सिमाना रहेको दशगजाक्षेत्र उत्तर र महाभारत पहाड दक्षिणमा लम्बाकार भई फैलिएको तराईप्रदेश (भित्रीमध्येश समेत) को क्षेत्रफल उचाइको आधारमा $25,020.77$ वर्गकिलोमिटर (16%) तथा जिल्लागत आधारमा $33,549.63$ वर्ग कि.मि. (23%) रहेको देखिन्छ ।

समुन्द्र सतहवाटमात्र 59 मिटर रहेको धनुषा जिल्लाको मुसहरनिया भन्ने स्थान नेपालको सर्वाधिक होचो भुभाग र दोश्रो होचो भुभाग भापा जिल्लाको केचनाक्वल (70 मिटर) देखि सोलुखुम्बु जिल्लामा अवस्थित संसारको सर्वाधिक अग्लो चुचुरा सगरमाथा (Mt. Everest) $8,848$ मिटर सम्मको उचाइरहेको नेपालमा $8,000$ मिटर भन्दा अग्ला 8 वटा हिमचुचुराहरु छन् ।

। दोलखा जिल्ला स्थित गौरीशंकर हिमाललाई छोएको 66° $95'$ पूर्वी देशान्तर रेखाको आधारमा निर्धारण गरिएको नेपालको प्रामाणिक समय, वेलायतको ग्रीनविच 0° देशान्तर मानिएको स्थानको समय भन्दा 5 घण्टा 45 मिनेट अगाडी रहेको छ ।

१४५. नेपालका नदी र जलस्रोत :

नेपालमा हिमालय र हिमालयपारी देखि तराई सिरान सम्बाट उत्पति भएका करिब् $6,000$ वटा नदी, खोलानालाहरु छन् । तिनको कुल लम्बाई करिब् $45,000$ किलोमिटर रहेको अनुमान छ । यी $6,000$ नदी र खोलानालाहरुमा वरने पानी विभिन्न सहायक नदी र खोलानालाहरु हुँदै धेरै जसो मुख्य ठूला नदीहरुमा र थोरै जसो अन्य नदीहरुमा मिसिएर भारतको गंगा नदी हुँदै हिन्दमहासागर स्थित वंगालको खाडीमा पुगेर समुन्द्रमा समागम भैरहेको देखिन्छ । नेपालका प्रमख 3 नदीहरुको जलाधार क्षेत्र (Watershed Area) का आधारमा नेपाललाई 3 प्रदेश; सप्तकोशी प्रदेश, सप्तगण्डक प्रदेश र कर्णाली प्रदेशमा वर्गीकरण गरेको पाइन्छ । पूर्वी नेपालको सप्तकोशी नदीमा 7 वटा सहायक नदीहरु अरुण, तमोर, दूधकोशी, लिखु, तामाकोशी (भोटेकोशी) र इन्द्रावती नदी मिसिएका छन् । यसरी नै नेपालको सप्तगण्डकी (नारायणी) नदीमा त्रिशुली, बुढीगण्डकी, मर्याङ्गी, दराँदी, सेती गण्डकी, मादी र कालीगण्डकी गरी 7 वटा सहायक नदीहरु मिसिएका छन् । यस्तैगरी पश्चिम नेपालको कर्णाली नदीमा पनि 7 वटा सहायक नदीहरु हुम्लाकर्णाली, मुगुकर्णाली, ठूलीभेरी, सानीभेरी, तिला, बुढीगंगा र सेती नदी मिसिएका छन् । यी नदीहरुका अतिरिक्त मेची, कनकाई, त्रियुगा, कमला, वागमती, तिनाउ, बाणगंगा, राप्ती, बर्वई, मोहना र महाकली नदीहरु नेपालका विभिन्न भागहरुमा वरदछन् । नेपालका सबै नदीहरुमा बग्ने जलस्रोतबाट करिब् $13,000$ मेगावाट जलविद्युत उत्पादन गर्न सकिने संभावना रहेको छ । संसारमा ब्राजिल पछी जलस्रोतको दोश्रो धनी देश नेपाल नै हो भन्ने जलस्रोतविदहरुको भनाई रहेको पाइन्छ ।

१४६. नेपालको राजनीतिक वर्गीकरण

ग्रामीण समाजशास्त्रीय दृष्टिकोणले हेर्दा नेपाल गाउँ नै गाउँ मिलेर बनेको वहुजातीय, वहुभाषिक, वहुसांस्कृतिक र वहुधार्मिक आस्था रहेका मानिसहरुको संगमस्थलको रूपमा रहेको देश हो । विश्वमा नेपालको भौगोलिक अवस्थिति सानो आकारमा रहे पनि यहाँ जातीय, भाषिक, धार्मिक र सांस्कृतिक मात्र होइन हिमाल, पहाड र तराई जस्तो भौगोलिक विविधता पनि सम्पदाको रूपमा रहेको छ । नेपालरुपी फूलवारी भित्र विभिन्न सयौ जात जाति, आदिवासीहरुको ऐक्यवद्ध र समिश्रणयुक्त वसोवास, रहनसहन र रीतिरिवाजले नै नेपाल एउटा सुन्दर र मनोरम देशको रूपमा कायम रहिआएको छ । नेपालमा अहिले क्षत्री, ब्राह्मण, मगर, थारु, तामाङ., नेवार, मुस्लिम, कामी,

यादव, राई, गुरुङ., दमाई, लिम्बू, ठकुरी, सार्की, तेली, चमार, कोइरी, सन्यासी, धानुक, मुसहर, पासवान, शेर्पा, भूजेल, कुमाल, राजवंशी, सुनुवार, माझी, दनुवार, चेपाड., राजपुत, मारवाडी, सतार, झाँगड, धिमाल, थामी, जिरेल, मेचे, लेप्चा, राउटे, याल्मो, कुसुण्डा लगायतका १०० भन्दा बढी जातजातिहरु १० भन्दा बढी भाषाभाषीहरु आफ्नो बोलीचालीमा प्रयोग गर्दै वसोवास गरिरहेका छौं। नेपालीजाति (Nepalese Nationality) अन्तर्गत विभिन्न जातजाति उपजातिहरु (Casts), आदिवासी जनजातिहरु (Ethnicitics), प्रजातिसमूह (Races), वंशसमूह (Lineoges), गोत्रसमूहहरु (Clans) को उद्गमस्थल र सांस्कृतिक परम्पराहरु वीच कतिपय विविधता भए पनि धेरै पक्षमा आपसी समानता, अन्योन्याश्रित आर्थिक अन्तरसम्बन्ध, उच्च राष्ट्रिय भावना र सामाजिक-सांस्कृतिक सम्मिलनको साथसाथै जैविक वा रक्त समिश्रणको प्रचलन वृद्धि हुँदै नेपाली समाज अहिले यहाँ आइपुगेको छ।

कृषि पेशा यहाँको मुख्य जीवन निर्वाहको पेशा रहेको छ भने अझै पनि कृषि उत्पादनको क्षेत्रमा व्यवसायिकरण गर्न कठीनाई भैरहेको देखिन्छ। नेपाल अहिले पनि पछौटेपनामा जकडिरहेको छ। यहाँको विविधतापूर्ण भौगोलिक क्षेत्र, जलवायु, हावापानी, जलस्रोत, खनिज सम्पदा, पर्यटकीय स्थल, साँस्कृतिक सम्पदा र वढदो दक्ष जनशक्ती नेपालको उज्वल भविष्यको लागि सबल पक्ष हुन्। हामी नेपालीहरुका अगाडि उक्त कमजोरी पक्षलाई पूर्ण उन्मूलन गरेर सबल पक्षलाई वस्तुवादी योजनाका साथ कार्यान्वयन गर्नुपर्ने गंभीर चुनौतीहरु छन्। यसको लागि दक्ष जनशक्तीलाई पलायन हुनवाट जोगाएर देश विकास वा राष्ट्र निर्माणमा लाग्ने दूरदर्शीतापूर्ण, दृढ इच्छाशक्तीयुक्त, सक्षम, सबल, कुशल र उच्च नैतिकतायुक्त राजनीतिक नेतृत्वको खाँचो छ।

नोट

۲۳